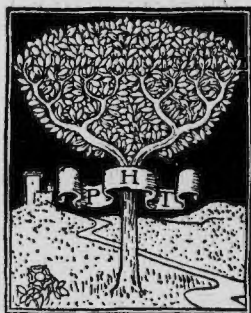

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

1958

ÅRGÅNG 56 · HÄFTE 3

INNEHÅLL.

	Sid.
Docent BERTIL BROOMÉ, Stockholm:	
Krigsarkivet och de privata arkiven	97—128
Generalmajor KJELL MAGNELL, Djursholm:	
Hjärneättens ursprung	129—136
Fil. dr E. ALFRED JANSSON, Stockholm:	
Släkten von Malmborgs stamfader	137—144
Fil. dr SVEN AXELSON, Skellefteå:	
Unika annalnotiser	145—148

Krigsarkivet och de privata arkiven.

Av Bertil Broomé.

1. Inledning.

När den unge fortifikationsofficeren greve Sven Jacob Cronstedt — tillhörande en för sina kultur- och samlarintressen berömd släkt — någon gång under första hälften av 1770-talet för Gustav III framlade ett förslag om att inrätta ett krigsarkiv, angav han som en av de viktiga uppgifterna för en sådan institution att samla »originalen ur alla publika arkiv, bibliotek och samlingar, samt ur de enskiltes, genom köp, dupletters utbytning eller ägarnes patriotism». Han pekade också på några stora arkivförluster till följd av vanvård. Alla Erik Dahlberghs papper i tre stora kistor skulle sålunda ha brunnit upp på dennes egendom Ströpsta och de flesta av Lennart Torstensons papper från trettioåriga kriget hade likaledes blivit lågornas rov, nämligen vid en stor eldsvåda i Posseska huset på Söder i Stockholm. Greve Jan Sparres första och ansenliga samling skulle vidare ha förstörts vid skeppsbrott.¹ Uppgiften om Dahlberghs arkiv var såtillvida överdriven, som ej obetydliga delar därav lyckligtvis bevarats till eftervärlden — en mindre del har f. ö. kommit till krigsarkivet.² Av torstensonska papperen torde ej något ha räddats — det är en besvärande lucka för vår historiska forskning.³ Uppgiften om greve Jan Sparre — varmed avses generallöjtnanten greve Johan Sparre, f. 1715, † 1791 — visar ej blott att denne förlorat sin första samling utan även att han på 1770-talet lagt grunden till den nya samling av kartor och planer, vilken som vi strax skola se, skulle bli en av de viktigaste delarna i det 1805 inrättade krigsarkivets kartbestånd.

Cronstedts tankar upptogos av krigsarkivets skapare Gustaf Wilhelm af Tibell. Krigsarkivet har alltsedan sin grundläggning 1805

¹ Svenska Krigsmanna Sällskapets Handlingar år 1797, 3 uppl., s. 172 f.

² I. Simonsson, Erik Dahlbergs arkiv. Meddelanden från svenska riksarkivet. Ny följd, Ser. I, 6 (1919—1921), särskilt s. 280 ff., 287.

³ Om Posseska huset, tillhörigt riksrådet greve Arvid Posse, se A. Tidner, Palats och kåkar, 2, s. 22, och om dess brand 1747 E. G. Folcker, Från Stockholmslivet i kung Fredriks tid. Samfundet S:t Eriks årsbok, 1927, s. 27.

varit inriktat på en aktiv insamlingsverksamhet som i visst hänseende givit det en särställning i förhållande till andra statliga arkivinstitutioner, som ju i regel tillkommit som depåer för vissa förvaltningsorgan och först i andra hand utvecklats till forskningscentraler. Detta sammanhänger med att krigsarkivets samlingar under en lång tid hopbragtes för bestämda syften. Från början voro de avsedda att underlätta fältmätningsskårens, sedermera topografiska kårens, praktiskt inriktade uppgifter. Efter krigsarkivets förening med generalstabens krigshistoriska avdelning tillkom önskemålet att till institutionen förvärva arkivmaterial för avdelningens krigshistoriska arbeten. Ur dessa angivna synpunkter kom krigsarkivet redan från början att bli uppsamlingsplatsen för arkivmaterial även med privat ursprung.

Avsikten med förevarande uppsats är att ange huvuddragen av denna insamlingsverksamhet. Inledningsvis skola framhållas några allmänna synpunkter. Inom militär stabstjänst och förvaltning var det i äldre tid vanligt, att befattningshavarnas tjänstehandlingar förvarades av vederbörande privat och ej inlämnades till arkivet vid den myndighet, där de rätteligen hörde hemma. Allt fortfarande påträffas ej sällan sådana tjänstearkiv hos befattningshavarnas ättlingar eller i förvar hos nuvarande ägare av gårdar där de bott. I all synnerhet gäller detta om regementsarkivalier och framför allt om s. k. krigshandlingar, d. v. s. journaler, dagböcker och andra handlingar upprättade under krig.⁴ Förhållandet uppmärksammades tidigt och till följd härav inriktades snart krigsarkivets insamlingsverksamhet på privata arkivägare.

En annan omständighet av vikt bör beaktas i detta sammanhang, nämligen sättet för placeringen av de till krigsarkivet inkomna handlingarna av privat ursprung. Medan man numera låter de enskilda arkiven framstå som slutna självständiga enheter, fördelades de i enlighet med de äldre ordningsprinciperna som regel på krigsarkivets olika arkiv och samlingar. Endast i mindre utsträckning bevarades de som enheter; i regel var detta fallet blott i fråga om depositioner eller på särskilda villkor överlämnade privatarkiv. Till följd av det här omnämnda systemet rymma krigsarkivets regementsarkiv och särskilt dess samlingar av krigshandlingar ett mycket omfattande arkivmaterial av privat proveniens. Och den i krigsarkivets realkataloger redovisade gruppen av enskilda personers och släkters arkiv innefattar endast en del av namnen på de privatarkiv, som i realiteten

⁴ Se härom G. K[leen], Anteckningar om svenska krigsarkivet. Krigsvetenskapsakademiens tidskrift 1880, s. 16 f., 21 f.

under årens lopp överlämnats till krigsarkivet. En av de viktiga uppgifterna där är att utreda den nuvarande placeringen av handlingar upptagna i leveransreversal och accessionskataloger.

2. Tiden 1805—1873.

Krigsarkivet inrättades som nämnts år 1805. Där skulle förvaras alla de arbeten, som förfärdigades inom den s. å. skapade fältmätningsskåren, vidare kartor, planer, ritningar och geografiska beskrivningar i övrigt samt krigshistoriska samlingar. Det var alltså ej fråga om en arkivdepå i modern mening, ännu mindre om en arkivmyndighet med bestämda uppgifter rörande arkivvården vid de militära myndigheterna. Krigsarkivet skulle i första hand bli en slags rustkammare för det i fältmätningsskåren bedrivna huvudsakligen praktiskt inriktade arbetet.

Till en början var därför insamlingsområdet i huvudsak begränsat till krigsplaner, kartor och manuskript av militärt innehåll. Vi skola här inskränka oss till att nämna några av de tidigare förvärven. Man kan ej undgå att imponeras av den förmåga krigsarkivets ledning visade att på relativt kort tid införliva såvitt man förstår så gott som alla betydande privata samlingar som innefattade material av antytt slag. Grundstommen i krigsarkivets samlingar utgjordes av den s. k. Kungl. Maj:ts kartsamling. Denna hade successivt hopbragts av regenterna alltsedan Adolf Fredrik och skänktes 1805 av Gustav IV Adolf till krigsarkivet.⁵ Samtidigt överlämnades även den kartsamling som kronan inköpt av överintendenten Carl Fredrik Fredenheim.⁶ Till krigsarkivets välgörare under de första verksamhetsåren hörde dess energiske grundläggare och chef, Gustaf Wilhelm af Tibell, som år 1807 »med nådigt tillstånd» dit skänkte en samling kartor, ritningar över fältslag och belägringar samt manuskript av militärt innehåll.⁷ År 1812 inköpte kronan en ny stor samling av kartor hopbragt av landshövdingen frih. Johan Fredrik Liljehorn och året därpå överlämnad till krigsarkivet.⁸ Ett nytt köp 1815 tillförde krigsarkivet en stor mängd kartor samt krigs-, stads- och fästningsplaner härrörande från kammarrådet Samuel Niclas Casström (kompletterade med en gåva av Casström 1816).⁹ En stor

⁵ Förteckning över K. Maj:ts kartsamling i KrA:s accessionskatalog 1805 (ser. D III a).

⁶ Förteckning *ibid.*

⁷ KrA:s accessionskatalog 1806—1831 (ser. D III a).

⁸ *Ibid.* Någon samlad förteckning över leveransen torde ej föreligga. Jfr dock Förteckning på framlidne Herr Landshövdingen Liljehorns efterlemnade Bok- och chartesamling . . . 1812.

⁹ Förteckning finns i KrA:s ämbetsarkiv, E IX, inkomna reversal och förteckningar från div. myndigheter, arkiv, bibliotek och privatpersoner 1815—1887.

accession kom vidare genom en gåva 1816 av kartor och planer av grevinnan Jacqueline Henriette Alexandrine Sparre, f. de Cheuses, på Tosterup, änka efter den i det föregående omtalade generallöjtnanten greve Johan Sparre. År 1818 överlämnades till krigsarkivet från sterbhuset efter fältmarskalken greve Johan August Meijerfelts (f. 1725, † 1800) änka grevinnan Lovisa Augusta Meijerfelt född Sparre — i yngre år känd som en av de tre gracerna — en samling kartor och 21 paket handlingar huvudsakligen från kriget 1788—1790 men också innefattande stora nordiska kriget och pommerska kriget.¹⁰ Huvudbeståndet av handlingarna ingår numera som en av de viktigaste delarna i samlingen Krigshandlingar 1788—1790.

Krigsarkivet gynnades också av andra personer, militärer och samlare. Bland de förra må här nämnas en av Tibells närmaste medhjälpare översten sedermera generalmajoren Henrik Georg af Melin, som bl. a. år 1811 skänkte ett manuskript av Augustin Ehrensvärd, vidare bland de yngre officerarne t. ex. Olof Södermark och Carl Akrell, vilka överlämnade egna manuskript, den förre dessutom en dyrbar samling böcker, länge sammanhållen som en enhet i krigsarkivet. Till de senare hörde en sådan storsamlare som excellensen greve Lars von Engeström, som ur sina kollektioner år 1815 begåvade arkivet med en samling detaljkartor, stads- och fästningsplaner samt krigsplaner.

Till de mera kuriositetsbetonade förvärven hörde ett sjökort, som medföljt en del saker som skickats från Sverige till f. d. konung Gustav IV Adolf och på dennes uppdrag år 1821 återställdes till Sverige, då det enligt hans mening ej borde komma i främmande händer.

År 1835 förvärvade krigsarkivet en vackert inbunden kvartovolym innehållande koncept till handbrev från Augustin Ehrensvärd till Adolf Fredrik 1748—1754 rörande arbetena på Sveaborg (nu placerad i Sveaborgs fästningsarkiv). Sistnämnda volym kan förmodas härröra från familjen Ehrensvärd men närmare uppgifter om överlämnandet ha ej anträffats.

Amiralen Gustaf af Klint överlämnade 1838 till krigsarkivet en rest av amiralen frih. Salomon Mauritz von Rajalins papper, omfat-

¹⁰ En översikt av innehållet i de 21 paketen i KrA:s ämbetsarkiv, D XX, KrA:s manuskriptkatalog 1836—1882, nr 381. Andra delar av makens arkiv skänkte grevinnan Meijerfelt 1807 till akademibiblioteket i Åbo (numera förvarade i universitetsbiblioteket i Helsingfors). Se härom åtskilliga anteckningar i fil. dr Otto Waldes för all forskning rörande svenska enskilda arkiv oumbärliga register över privatarkiv i UUB. Förf. betygar i sammanhanget sin stora tacksamhet till dr Walde för under arbetets gång friskostigt lämnad hjälp.

tande bl. a. brev från Gustav III, hertig Karl, Gustav IV Adolf, Sofia Magdalena, Gustaf Lagerbjelke och Gustaf af Wetterstedt. Arkivet är fortfarande bevarat som en enhet i krigsarkivet.

Under de följande åren minskade antalet accessioner till krigsarkivet över huvud taget och några större förvärv från enskilda personer kunna ej noteras. Av de fåtaliga mindre förvärven må nämnas ett manuskript av Erik Dahlbergh »Berättelse om rikets fästningsbyggnader från 1681—1698», skänkt 1869 av en av tidens mera kända autografsamlare — med både de offentliga och de enskilda arkiven som insamlingsområden — den bekante agrén Carl Gustaf Mauritz Samuelson, som samtidigt också överlämnade en avskrift från år 1731 innehållande extrakt ur några K. M.:ts brev ang. fästningsbyggnaderna i riket.

Till tiden före 1873 hör slutligen ett förvärv, kring vilket de närmare omständigheterna hittills ej gått att klarlägga. I krigsarkivet förvaras ett stort antal kartor och ritningar samt enstaka handlingar försedda med stämpeln »Ridderstolpe». Proveniensen är familjen Ridderstolpe på Tidö och materialet härrör ursprungligen från Axel Oxenstierna. På en av dessa kartor är antecknat att den redan på 1820-talet var införlivad med krigsarkivets samlingar. Samlingen i dess helhet är omnämnd i en av dåvarande krigsarkivarien J. F. N. Arosenius år 1876 utarbetad promemoria om göromålen i krigsarkivet. Arosenius rekommenderar därvid till registrering en »icke obetydlig» samling kartor och stads- och fästningsplaner från ridderstolpeska arkivet på Tidö.¹¹

3. Tiden 1873—1900.

År 1873 inrättades generalstaben. Krigsarkivet samordnades med den dit hörande krigshistoriska avdelningen. Därmed börjar efter en längre tids lägervall en ny och händelserik period i krigsarkivets historia, som även innebar en intensifiering av det på enskilda arkiv inriktade insamlingsarbetet.

De första åren präglades mera av trevanden och försök. Några smärre accessioner av privatpapper kunna dock annoteras. Justitiiekanslern frih. Broder Carl Gustaf Leijonhufvud överlämnade sålunda 1876 diverse handlingar rörande 1808—1809 års krig. Deras ursprungliga proveniens är okänd. Egentligen kom emellertid den nybildade krigshistoriska avdelningens arbete igång först år 1878, då den fick sin förste ordinarie avdelningschef i majoren Johan Gustaf

¹¹ KrA:s ämbetsarkiv, D XVI, P. M. om göromålen vid krigsarkivet 1876.

Kleen. Dennes insatser för avdelningen och det till denna knutna krigsarkivet ha avsatt ej obetydligt spår, varom mera nedan. Ett vittnesbörd om Kleens intresse för krigsarkivet är hans lilla uppsats Anteckningar om svenska krigsarkivet i Krigsvetenskapsakademiens tidskrift 1880. Denna skrift bör i förevarande sammanhang uppmärksammas inte minst genom dess uppfordran till ägare av privata arkiv att låta sina samlingar via krigsarkivet komma forskningen till godo. Också Kleens närmaste efterträdare som avdelningschefer vid krigshistoriska avdelningen voro energiskt inriktade på att räd- da de enskilda arkiven. Sedermera översten Carl Ludvig Henning Thulstrup, avdelningschef 1881—1882, propagerade sålunda för insamlingen av dessa genom ett meddelande, 'Det svenska Krigsarkivet, i Historisk tidskrift 1882. Och i Thulstrups efterträdare, sedermera generalöjtnanten Johan Gustaf Björlin, fick insamlingsarbetet en hängiven och aktiv förespråkare. Betecknande är att Björlin inför en forskningsfärd till Västergötland 1883 utverkade en generalorder till regementscheferna att meddela upplysning om det inom deras regementsområden kunde finnas hos enskild person eller i arkiv för Sveriges krig eller äldre krigsväsen värdefulla handskrifter, kartor m. m.¹² Ej heller Björlins efterträdare, sedermera översten Nils Gustaf Stedt, bör förglömmas i förevarande sammanhang. Under hans tid dominerade de redan på 1800-talet påbörjade forskningarna rörande 1808—1809 års krig avdelningens arbete. Genom ett upp- rop i tidningar och i Krigsvetenskapsakademiens tidskrift 1895 väd- jade Stedt icke utan framgång till enskilda innehavare av arkivalier rörande detta krig.¹³ Det blir anledning återkomma till resultaten härav. Utom avdelningscheferna voro åtskilliga andra till avdelning- en knutna officerare verksamma i fråga om insamlingen av privatarkiv under denna tid. Särskilt böra nämnas kapten Otto W. Berg- ström och krigsarkivarien Johannes Petrelli.

Vi skola härmed övergå till att redovisa några av de viktigaste förvärven av privata arkiv och samlingar under tiden fram till sekelskiftet.

Från år 1879 äro att anteckna några delvis ganska betydande ac-

¹² De flesta regementscheferna förklarade sig sakna kännedom om tillvaron av några sådana enskilda arkiv. Chefen för Älvsborgs regemente meddelade, att å greve Eric Sparres gods Torpa »gamla handlingar lära finnas förvarade» och chefen för Bohusläns regemente att »det påstås», att äldre handlingar rörande detta regemente skulle finnas antingen hos K. B. i Göteborg eller i Kristine kyrka där samt att i Kungälv skulle finnas dylika handlingar, vilka av en eller annan orsak i början av 1800-talet överflyttats dit från det närbelägna f. d. chefsbostället Castellegården. Se KrA:s ank. handlingar 1883 nr 7 och 14.

¹³ KrA:s koncept 7/12 1895.

cessioner. Generalmajoren frih. Axel Gabriel Leijonhufvud skänkte till krigsarkivet handlingar rörande det av hans hustrus morfar generalmajoren greve Albrekt von Lantingshausen 1808 på Åland förda befälet över Upplands lantvärn m. m.¹⁴ En förnämlig gåva kom s. å. från greve Nils Gustaf Alexander Sparre, den senare bekante talmannen i första kammaren, som överlämnade manuskript, journaler m. m. härrörande framför allt från hans farfars far generallöjtnanten greve Johan Sparre eller densamme vilkens änka ovan omtalats som donator till krigsarkivet år 1816 av kartor och planer. Johan Sparres dotter Sophie Louise Eleonora var i sitt första gifte förmäld med generalamiralen greve Carl August Ehrensvärd och denna släktskapsförbindelse förklarar att i den sparreska donationen 1879 också ingingo manuskript härrörande från familjen Ehrensvärd, nämligen från fältmarskalken greve Augustin Ehrensvärd, fader till Carl August.

Ytterligare en stor accession tillfördes krigsarkivet 1879. Det var generalintendenten, sedermera generallöjtnanten och greven Lars Gustaf Sandels, som nu för första gången framträdde som donator av arkivalier härrörande från hans fader, fältmarskalken greve Johan August Sandels. De sandelska papperen skulle under kommande år kompletteras genom nya gåvor både av L. G. Sandels (särskilt år 1883) och hans äldre bror generallöjtnanten greve Samuel August Sandels (1885, 1887). Stora delar av dessa handlingar äro i krigsarkivet placerade i Sandelska jägarkårens och Savolax fotjägarregementes arkiv samt i samlingarna 1808—1809 och 1813—1814 års krig. Slutleveransen kom först år 1915 från sterbhuset efter den då vid nära 100 års ålder avlidne greve L. G. Sandels.

När avdelningschefen vid Generalstabens krigshistoriska avdelning den nyss omtalade J. G. Kleen i januari 1880 avfattade sin årsberättelse för föregående år uttryckte han sin tillfredsställelse över de enskilda gåvor som kommit krigsarkivet till del och gav samtidigt utrymme för ett litet arbetsprogram. Han menade att krigsarkivets handskriftssamling under en nitisk krigsarkivaries vård och forskning borde växa ut till ett verkligt arkiv genom såväl köp och överflyttningar från andra allmänna samlingar som ock gåvor av många enskilda, som i arv mottagit krigshistoriska samlingar och gärna överlämnade dem till behörig offentlig samling, om de blott erhöle kännedom om dess tillvaro och ändamål. I programmet ingick också

¹⁴ En del av Albrekt von Lantingshausens papper var kvar i familjen Leijonhufvuds ägo och ställdes 1898 till KrA:s förfogande för avskrift av A. G. Leijonhufvuds son sedermera översten frih. Carl Greger Leijonhufvud (se KrA:s koncept 1898 nr 196; jfr Krigshandlingar 1808—1809 vol. 267).

att söka få från riksarkivet överflyttade av enskilda högre militärer gjorda samlingar av dels officiella handlingar, såsom order, rullor och rapporter, dels autobiografiska anteckningar, t. ex. de gyllenbögelska, fieandtska och döbelnska samlingarna.

Det av Kleen utarbetade programmet hade goda förutsättningar att lyckligt genomföras. Med stöd av kungl. brev den 21 november 1879 kunde stora samlingar av arkivalier och handskrifter överflyttas från riksarkivet och kungl. biblioteket till krigsarkivet och leveranserna följde slag i slag under de följande åren. Redan år 1880 överlämnades från riksarkivet två av de ovannämnda arkiven nämligen det gyllenbögelska, härrörande från överstelöjtnant Anders Gyllenbögel (f. 1770, † 1852) och framför allt de döbelnska papperen, utgörande arkivet efter generallöjtnanten frih. Georg Carl von Döbeln och dennes son kaptenen frih. Napoleon von Döbeln, vilket sedan några år förvarats i riksarkivet. Vi ha här ett av de allra värdefullaste enskilda arkiven i krigsarkivet. Delar därav placerades i regementsarkiven, krigshandlingar o. s. v., medan andra partier hölls tillsammans som en enhet. Krigsarkivet har senare förvärvat ytterligare rester av de döbelnska papperen, så redan 1881 (förvarade i en i arméförvaltningen anträffad fältkista som Döbeln deponerat i krigskollegiet 1811) och senare bl. a. genom köp på de hammer-ska autofgrafauktionerna och en leverans från kungl. biblioteket 1921. År 1880 överlämnade riksarkivet vidare sex buntar av generalen friherre Carl Henrik Posses handlingar från kriget 1813—1814, vilka tidigare tillhört överstelöjtnanten greve Georg Axel Adlersparre.¹⁵

Också från kungl. biblioteket mottog krigsarkivet 1880 flera värdefulla privata arkiv förutom en mängd manuskript, strödda krigshandlingar, fragment av regementsarkiv och ritningar. Här må nämnas Augustin Ehrensvärds fältarkiv från pommerska kriget 1757—1762 utgörande ett tjugotal foliovolym. Vidare förvärvades generalen greve Adam Horns fältarkiv från samma krig, ursprungligen härrörande från samlingarna på Fågelvik.¹⁶ Slutligen må nämnas

¹⁵ Årsberättelse 1880. Om andra delar av de adlersparreska brev- och manuskript-samlingarna, se nedan. Med fieandtska samlingen torde ha åsyftats en i RA fortfarande förvarad kopiebok, som tillhört överstelöjtnanten Otto Magnus von Fieandt, son till den bekante översten Otto Henrik von Fieandt. När direktör J. G. Beskow 1930 till KrA överlämnade några manuskript av sin morfar, landshövding Gustaf Adolf Montgomery, medföljde även en dagbok förd av O. H. von Fieandt 1808. Se Otto Waldes register.

¹⁶ Huvudparten av Ehrensvärds och Horns år 1880 överlämnade arkiv är inordnad i Krigshandlingar, Pommerska kriget 1757—1762. En del av Ehrensvärds papper har tillsammans med vid andra tillfällen förvärvade handlingar av samma ursprung i KrA förenats till ehrensvärdska arkivet. Hit höra bl. a. papper från Tosterup som 1936 in-

generalen Gustaf Adolf von Siegroths i halvfranska band inbundna journaler från kriget 1788—1790, tidigare förvarade i Siegroths bibliotek på Kappsta i Södermanland. Hur de kommit därifrån är ej bekant. De hade 1878 överlämnats till kungl. biblioteket av ståthållaren frih. Carl Manderström. Volymerna ingå nu som en av beståndsdelarna i Krigshandlingar 1788—1790.

Även under de följande åren skulle krigsarkivet mottaga leveranser av privatpapper från kungl. biblioteket, så 1881 och 1882 ytterligare delar av Augustin Ehrensvärds arkiv och 1882 en volym extrakt av generalorder 1757—1762 (från engeströmska saml., nu i Krigshandlingar, Pommerska kriget 1757—1762) och från riksarkivet, t. ex. handlingar ur Erik Dahlberghs arkiv på Ströpsta (1883 och 1898),¹⁷ en bunt brev till general Carl Johan Adlercreutz (1883), handlingar ur af Tibells arkiv (1884), 33 volymer ur generallöjtnanten frih. Jakob Albrekt von Lantingshausens fältarkiv från Pommerska kriget 1757—1762 (1886)¹⁸ och en samling brev till överste Wilhelm Bernhard Müller von der Lühnen (1894). Även från Uppsala universitetsbibliotek överlämnades militära handlingar av privat proveniens, t. ex. 1885 en brevbok från Adam Ludvig Lewenhaupts fältkansli 1705 och två band brev till Magnus Stenbock och hans fältkommissariat 1710—1712 (de sistnämnda härrörande från reuterholmska samlingen).

Intresset på privat håll att överlämna handlingar till krigsarkivet stimulerades bl. a. genom annonsering i tidningspressen. Resultatet lät ej vänta på sig. Fröken Wilhelmina af Tibell — själv varmt intresserad för historisk forskning — överlämnade 1880 avhandlingar, brev och andra handlingar av militärt innehåll härrörande från hennes far Gustaf Wilhelm af Tibell;¹⁹ friherrinnan Stassa Rosenblad, f. von Stedingk skänkte samma år en mindre del papper efter sin far excellensen greve Curt von Stedingk, vilka placerades bland Krigshandlingar 1808—1809 och 1813—1814, och överstekammarherren greve Carl von Platen donerade likaledes 1880 till krigsarkivet en stor samling huvudsakligen utgörande arkivet efter hans far-

köptes från Thulin & Ohlsons antikvariat. — Om en bland hornska papperen förvarad orderjournal från schlesiska armén 1756, som tillhört generalfältmarskalken greve Carl Christ. von Schwerin, se odat. PM av Harald Wieselgren bland dennes brev i J. G. Björlins arkiv, KrA.

¹⁷ Se härom I. Simonsson, Erik Dahlbergs arkiv. Meddelanden från svenska riksarkivet. Ny följd, Ser I, 6 (1919—1921), s. 287.

¹⁸ Jfr förteckning på handlingar rörande generallöjtnanten frih. J. A. von Lantingshausen överlämnade från RA (KrA:s ink. handlingar 1886 nr 26).

¹⁹ Ytterligare några handlingar överlämnades 1895 och 1896 av Tibellska sterbhuset genom Harald Wieselgren.

fars far fältmarskalken greve Philip Julius Bernhard von Platen (till största delen sammanhållna som en enhet i Krigshandlingar 1788—1790 men delvis också placerade på andra håll, t. ex. Platens berättelse om kriget 1757—1762 bland Krigshandlingar, Pommerska kriget 1757—1762). Till förvärven 1880 hörde slutligen en gåva av den kände affärsmannen och politikern i Göteborg Johan Jacob Ekman innefattande »några order m. m., som jag funnit bland gamla papper, dock utan att jag kan uppgifva hvarifrån de härleda sig» samt ett av expeditionssekreteraren F. W. Westee skänkt reglemente jämte en del ritningar, vilket allt tillhört hans bror, översten i fransk tjänst C. G. T. Westee.²⁰

Under 1880-talet fortsatte gåvorna av privatarkiv och av i privat ägo befintliga offentliga handlingar att strömma in till krigsarkivet. Här skola blott uppräknas några av de viktigaste. År 1881 skänkte ägarna av egendomen Äs i Södermanland herrar A. von Post och F. Beijer genom förmedling av Elof Tegnér i kungl. biblioteket en samling handlingar från fältmarskalken frih. Mattias Alexander von Ungern-Sternbergs befäl i Pommerska kriget 1757 och 1758 (nu placerade i Krigshandlingar från detta krig).²¹ Hovmarskalken frih. Joachim Beck-Friis överlämnade en samling arkivalier, härrörande från excellensen greve Johan Henrik Tawast, innefattande bl. a. krigshandlingar 1805—1807, handlingar från infanteriinspektionen 1816—1818 och en del franska papper, som tillvaratagits under kriget 1806—1807.²² Huvudparten av dessa handlingar placerades bland Krigshandlingar, Kriget i Pommern 1805—1807. Oscar II skänkte några anonyma anteckningar av en ingenjörsofficer tillhörande generalmajoren frih. Gustaf Wilhelm Kaulbars' stab under kriget 1788—1790, sedermera identifierad som överstelöjtnanten Erasmus Gabriel Henschen (f. 1756, † 1825). Volymen hade tidigare förvarats på Stjärnarp i Halland hos kammarherren frih. D. Stierncrona, vilken skänkt densamma till kung Oscar. Av ett visst intresse voro också de av överstelöjtnanten frih. Carl Johan Fredrik Emil Fock i Jönköping presenterade »sista lämningarna» från samlingar, som förut förvarats på hans födelsegård Nääs i Bjurbäcks socken i Skaraborgs län, bl. a. brev från Karl XI till kommandanten i Hälsingborg överstelöjtnanten sedermera landshövdingen Carl Hård af Segerstad 1677—1678 och samlingar av brev till general-

²⁰ Brev från J. J. Ekman och F. W. Westee i J. G. Björllins arkiv, KrA.

²¹ Andra delar av Ungern-Sternbergs arkiv finnas i KB. Otto Waldes register.

²² Av Tawasts arkiv finns en betydande del i autografsamlingen i Sjöholmsarkivet. Otto Waldes register.

guvernören frih. Carl Mörner af Tuna (f. 1605, † 1665); de sistnämnda breven vidarebefordrades från krigsarkivet till kungl. biblioteket.²³ Till förvärven 1881 hörde vidare fröken Hedvig Lefréns gåva av order, koncept m. m. från 2 armékåren under kriget mot Norge 1814, härrörande från hennes far generalen Johan Peter Lefrén. Nämnas kan också, att majoren Uno Johan Troili överlämnade en del handlingar och ritningar, som härrörde från hans svärfader, överstelöjtnanten G. A. Wärnhelm.²⁴ Den bekante Göteborgsforskaren Wilhelm Berg hade genom en vid Älvsborgs fästning kvarboende »mycket gammal f. d. materialskrivare» kommit över ett par volymer ur det gamla fästningsarkivet, som han erbjöd krigsarkivet i utbyte mot kopior av några där förvarade Göteborgsplaner. Anbudet förorsakade en tillfällig kontrovers med den temperamentsfulle avdelningschefen Kleen som ifrågasatte Bergs rätt till handlingarna ifråga men fick ett värdigt och förnuftigt svar av Berg, varefter bytet blev av.²⁵ Ytterligare må nämnas viceamiralen Gustaf af Klints egenhändigt skrivna uppsatser om flottans deltagande i kriget 1814 m. m., vilka överlämnades av dåv. kaptenen sedermera generallöjtnanten C. A. C. Warberg, som måhända ärvt dem från någon av sina förfäder tillhörande flottan. Till slut kan påpekas inköpet av majoren Alexander Clemens Wetterlings dagböcker för åren 1813—1815.

Till förvärven 1882 hörde bl. a. anteckningar av statsrådet frih. C. O. Palmstierna (skänkta av dåv. översten sedermera statsrådet frih. Hjalmar Palmstierna), fästningskommitténs handlingar 1819 och berättelse om militärundervisningsanstalter för armén (skänkta av generallöjtnanten Carl Magnus Thulstrups sterbhus) samt order, memorial och ämbetspromemorior m. m. härrörande från bl. a. statssekreteraren Carl Hederstierna (f. 1764, † 1825); arkivet kompletterades 1897 med ett stort antal brev 1788—1809.²⁶ Nämnas kan också, att greve Gustaf Trolle-Bonde på Sävstaholm samma år till krigsarkivet skänkte en bunt mönsterrullor och andra militära handlingar från 1660—1670-talen.

²³ KrA:s ämbetsarkiv, E IX, inkomna reversal och förteckningar från div. myndigheter, arkiv, bibliotek och privatpersoner 1815—1887. Jfr Otto Waldes register. — Måhända är det Fock som direkt eller indirekt levererat juvelerare Hammer de ganska omfattande delar av Nääsarkivet (framför allt rörande släkterna Mörner af Tuna och Lille af Aspenäs) som ingingo i dennes samlingar. E. Naumann, Hammersamlingen, s. 120. Meddelanden från Svenska Riksarkivet. Ny följd, Ser. I, 7 (1922—1925).

²⁴ Brev från Troili 1881 16/7 och 27/7 i J. G. Björllins arkiv, KrA.

²⁵ Se brev från Berg 30/11 1880 samt 2/1 och 17/1 1881. J. G. Björllins arkiv.

²⁶ Över leveransen 1882 finns en förteckning i KrA:s ämbetsarkiv E IX, inkomna reversal och förteckningar från div. myndigheter, arkiv, bibliotek och privatpersoner

Under de följande åren av 1880-talet fortsatte accessionerna av enskilda arkiv att strömma till krigsarkivet. Först och främst var det fråga om handlingar förvarade hos ättlingar till arkivbildarna själva. Genom köp 1883 vid försäljningen av den bekante boksamlaren och tidningsmannen sekreteraren Carl M. F. E. Geetes boksamling förvärvade krigsarkivet ett par orderjournaler från år 1809, som tillhört Geetes morfars bror översten frih. Carl Johan Fleetwood.²⁷ Här må även nämnas de genom förmedling av dåvarande löjtnanten Sven Palme från frih. Viktor Magnus von Born i Finland skänkta sex buntarna orderjournaler, skrivelser, relationer m. m. från 1808—1809 års krig härrörande från sedermera landshövdingen Samuel Fredrik von Born (1885), arkivet efter generaladjutanten Ludvig Bartholomé Peyron (f. 1766, † 1840), överlämnat av sedermera generallöjtnanten och överstekammarherren frih. Gustaf Oscar Peyron (1886)²⁸ samt handlingar härrörande från generalintendenten, sedermera presidenten Johan Peter af Billbergh, skänkta av sonen advokatfiskalen Ture Arvid Billbergh (1886).²⁹

En frukt av Björllins tidigare omtalade västgötaresa 1883 var förvärvet av arkivet på Stora Ek i Eks socken i Västergötland. Rester av dessa papper återfinnas på olika håll i krigsarkivet. Hit höra bl. a. strömsköldska arkivet, en del ehrenstiernska papper samt handlingar härrörande från presidenten frih. Peter Scheffer (f. 1657, † 1731) och kanslipresidenten greve Ulric Scheffer (f. 1716, † 1799), i sistnämnda fall bl. a. räkenskaper från 1790-talet.³⁰ Till krigsarkivets välgörare under 1880-talet hörde vidare generalmajoren greve Alarik

1815—1887. Donator var löjtnanten sedermera majoren E. S. W. Hederstierna på Stjärnvik vid Växjö. Arkivet omfattar även handlingar från andra släktmedlemmar än Carl Hederstierna. Nämnas kan, att KB 1928 köpte en större samling familjebrev härrörande från bl. a. Carl Hederstierna, hans far generalmajoren Salomon Hederstierna (f. 1726, † 1808) och son, vice häradshövdingen Salomon Valter Hederstierna (f. 1817, † 1897). Efter Carl Hederstiernas bror generallöjtnanten Erland Hederstierna (f. 1770, † 1856) finns ett arkiv hos hans efterkommande inom släkten Bennet på Örtofta i Skåne; en del därav överlämnades genom förmedling av överste C.-A. Torén till KrA 1951 och 1954.

²⁷ Anteckning av Otto Bergström i volymerna, förvarade i Krigshandlingar 1808—1809, vol. 116, KrA.

²⁸ Jfr ock detta förvärv P. M. om generaladjutanten L. B. Peyrons efterlämnade papper av Rütger Wijkander. KrA:s ink. handl. 1886 nr 2.

²⁹ Reversal bland KrA:s ink. handlingar (1886 nr 8).

³⁰ Arkivet genomgicks av Otto Bergström, se brev från denne till Björllin 4/8, 13/8, 19/9 1883 (J. G. Björllins arkiv. KrA). Bergström publicerade 1887 ett litet raritetstryck »Adliga ätten Ehrenstierna. Anteckningar ur Arkivet på Ek» och senare en uppsats »Adliga ätten Strömsköld» i PHT 1898—1899, s. 27 ff. Enligt en ännu på Stora Ek kvarlevande tradition skulle Björllin ha gått igenom och ordnat arkivet och samtidigt »lånat» med sig en mängd handlingar, som sedan aldrig kommit till rätta. Otto Waldes register. Anmärkas kan att på Stockholms stads bokauktionskammare i febr. 1914 försäldes ett stort antal pergamentsbrev, autografer och samlingar av handlingar med uppenbar proveniens från Stora Ek.

Wachtmeister, som gång efter annan överlämnade brev från olika personer till hans far generalen greve Gustaf Wachtmeister, gåvor som långt senare, år 1913, skulle kompletteras med en ganska omfattande del av Gustaf Wachtmeisters arkiv, överlämnad av Alarik Wachtmeisters brorson universitetskanslern greve Fredrik Wachtmeister. Bland krigsarkivets donatorer under denna tid må till sist nämnas medlemmar av släkten Ugglå.

Från 1880-talet blir krigsarkivets uppmärksamhet allt mer inriktad på att följa autografmärknaden. Dels köptes handlingar på bokauktioner dels förvärvades genom köp eller som gåvor handlingar direkt från autografsamlare, av vilka de mest kända voro kapten J. Hagdahl och från 1890-talets början skolläraren C. G. A. Nelson, med vilken senare krigsarkivet i likhet med andra sådana institutioner skulle ha mycket affärer.³¹

Till förvärven från 1880-talet hörde vidare generallöjtnanten frih. Carl Fredrik von Cardells efterlämnade papper från krigen 1805—1807, 1808—1809 och 1813—1814 (från artilleristaben 1886) och generallöjtnanten frih. Eberhard Ernst Gotthard von Vegesacks arkiv (inköpt 1886 från den tidigare omtalade överstelöjtnanten greve Georg Axel Adlersparre, vilken året därpå sålde en bunt dispositionsrapporter m. m. från krigsåren 1806—1809 av ej närmare angiven ursprunglig proveniens).³²

Till de här lämnade uppgifterna om krigsarkivet och de privata arkiven under 1880-talet må fogas ytterligare några notiser belysande för det livliga intresset för denna fråga. Från år 1885 kan antecknas, att avskrifter då togos av brev från överste Adolf Gustaf Nordenskjöld (f. 1745, † 1821) till hustrun daterade 1808 på Sveaborg och tillhörande makarnas dotterson sedermera översten Gustaf Nordenskjöld.³³ Då en rest av Johan August Sandels' arkiv bestående av brev under pommerska kriget 1805—1807 och finska kriget 1808—1809 vid samma tid hos Bukowskis försålles till Finland (förmodligen till statsarkivet i Helsingfors), tillät denna firma att man i krigsarkivet före avsändandet fick göra avskrifter av breven ifråga.³⁴ Av intresse är också att nämna en del avskrifter ur arkivet

³¹ Från Nelson härrör bl. a. ett och annat ur Tibells arkiv samt ett par fragment ur arkivet efter översten Gustaf Mauritz Diedrik Fromhold Armfelt (f. 1781, † 1868). En del av Nelsons autografer anges härröra från olika håll, t. ex. de eichhornska auktionerna och konsthandlare A. G. Hagander. Se brev från Nelson bland KrA:s ink. handlingar (1892: 2, 4, 5, 6; 1896: 71; 1897: 16).

³² Jfr Adlersparres skrivelse 27/5 1887 där det anges att arkivalierna härröra från hans bror, den kände författaren och handskriftssamlaren kammarherren C. A. Adlersparre (pseud. Albano). J. G. Björllins arkiv.

³³ Gustaf Nordenskjöld t. Gustaf Björllin 5/8 1885. Den sistnämndes arkiv, KrA.

³⁴ Jfr Otto Waldes register.

efter översten greve Otto Gabriel Cronstedt (f. 1751, † 1811), förvarat jämte andra privatpapper hos officerskåren vid Södermanlands regemente.³⁵ Under år 1886 genomgick vidare Björlin ridderstadska arkivet i Linköping.

Med 1890-talet inträdde en viss avmattning i tillflödet av enskilda arkiv till krigsarkivet. Några större förvärv äro dock att annotera.

Löjtnant Otto Wilhelm Bergström överlämnade 1890 en mycket omfattande samling arkivalier härrörande från Livregementet till häst. Förvärvet hade en egenartad historia. Redan 1883 kunde Bergström meddela Björlin att han sparat upp »en orimlig massa handlingar» som troligen angingo Livregementet till häst och förvarades på Vitsjö egendom i Estuna socken nära Norrtälje, ett ryttmästareboställe som arrenderades av frih. G. Chr. Hj. Leijonhielm, överste och sekundchef för Livregementets dragonkår. Vederbörande ansåg att arkivalierna voro »intecknade» i bostället och att de därför ej kunde tagas därifrån. Det är ingen tvekan om att det är dessa handlingar som Björlin år 1890 kunde presentera krigsarkivet.³⁶ Hur han förvärvat dem är tills vidare ej klart.

Samma år, 1890, deponerade släkten Schwerins dåvarande huvudman greve Carl Gustaf Philip von Schwerin fyra volymer släkthandlingar, bl. a. härrörande från prosten i Sala Fredrik Bogislaus von Schwerin (däribland ett bekant brev från sonen Wilhelm, daterat krigsskådeplatsen den 17 sept. 1808) och översten Philip Bogislaus von Schwerin. Detta släktarkiv har i senare tid fått ytterligare tillskott. Landshövding Emil Adolf Malmborg skänkte 1891 diverse handlingar rörande den svenska ockupationskåren i hertigdömet Slesvig 1849 och 1850 för vilken hans far sedermera generallöjtnanten Otto August Malmborg varit chef. Från sedermera överkammarherre G. Celsing härrörde en större bunt handlingar angående Sveaborg och Svartholmen av allt att döma åtminstone delvis med ursprunglig proveniens från givarens svärmors farfar generalen frih. Johan Wilhelm Sprengtporten (1892).³⁷ Genom Otto Bergströms förmedling överlämnades 1894 två buntar handlingar ur Hjälmarsbergsarkivet. Det var fråga om papper rörande Åkers krutbruk som

³⁵ Om detta innehållsrika arkiv (bl. a. papper efter generalen frih. G. A. Siegroth, f. 1725, † 1802, översten G. G. H. Stierngranat, f. 1806, † 1871, och majoren Hans Georg Fuchs, f. 1687, † 1743), se K. K:son Leijonhufvud, Kungl. Södermanlands regementes historia, bl. a. 1, s. 328 ff., och KrA:s ink. handl. 1955 nr 433.

³⁶ O. W. Bergström t. J. G. Björlin 28/4 1883. Den sistn:s arkiv, KrA. En mindre del handlingar ur Livregementets till häst arkiv överlämnades 1894 av överste Leijonhielms son dåv. löjtnanten frih. T. I. Leijonhielm till KrA.

³⁷ Andra delar av Johan Wilhelm Sprengtportens papper överlämnades av Celsing till RA. Se Otto Waldes register.

skänktes till krigsarkivet av överstelöjtnanten Carl Samuel Drakenbergs änka och barn.³⁸ Av ett visst arkivhistoriskt intresse kan måhända också vara en annan accession från samma år. Kommendörkapten C. W. N. A. Hjelmstierna överlämnade en handritad karta över svenska arméns läger vid Eldena 1760. Enligt Hjelmstiernas uppgift i brev till Björilin skulle kartan ifråga ha tillvaratagits »bland en del andra kvarlämnade papper», sedan man flyttat stenbockska arkivet och biblioteket från Torsjö, en egendom som nu innehades av Hjelmstiernas svåger godsägare William Dahl.³⁹

I det föregående har omnämnts att chefen för krigshistoriska avdelningen 1895 väddade till enskilda personer, som i sin ägo hade handlingar, brev eller dylikt rörande 1808—1809 års krig. Det kan ha ett visst intresse att här något beröra resultaten därav. Kaptenen vid flottan Ludvig Andreas Hubendick meddelade, att han innehade 43 brev från och till familjen af Klercker.⁴⁰ Geologen vid Sveriges geologiska undersökning Axel Lindström, som var illegitim son till expeditionschefen Curt Fredrik Meinander och ärvt dennes stora manuskript- och boksamlingar, lånade ut Adelaide Eleonora Sophia von Hauswolffs journal under fångenskapen i Ryssland 1808—1809, varav en avskrift sedermera 1907 överlämnades till krigsarkivet.⁴¹ Tygmästaren i Stockholm och föreståndaren för artillerimuseet sedermera överstelöjtnanten Otto von Feilitzen fäste uppmärksamheten på pukeska papper ägda av en Pukeättling, generalamiralen och statsrådet greve Johan af Pukes dotterson godsägare L. M. Kruse, Göholm, Ronneby; papperen lånades in för avskrift.⁴² Kapten B. W. A. R. Heijkenskiöld rapporterade innehavet av sedermera hovmarskalken August Fredrik von Franckens journal 1808—1815.⁴³ Av intresse äro också de upplysningar som en lokalhistorisk författare Gustaf Lindberg lämnade om arkiven på Värmlands Säby och Nynäs i Värmland, särskilt om de på sistnämnda ställe förvarade

³⁸ Andra delar av Hjälmsbergsarkivet förmedlade Bergström s. å. till RA.

³⁹ KrA:s ink. handl. 1894 nr 14.

⁴⁰ Delvis avskrivna i KrA. Utgjorde en rest av arkivet efter kommendörkaptenen Carl Ulric af Klercker (f. 1778, † 1828).

⁴¹ Journalen överlämnades 1911 till KB. Otto Waldes register. Av samma register framgår att Lindström var son till Meinander (enligt ett brev från kammarherre E. G. Leijonmarck till frih. Carl Jedvard Bonde 21/9 1871 i Ericsbergsarkivets autograf-samling).

⁴² De pukeska papperen äro sedan 1938 deponerade i RA. Se Otto Waldes register. Feilitzen visade sig även i annan måtto intresserad för KrA. Han överlämnade sålunda år 1900 dit dagboksanteckningar och brev som härrörde från major Johan von Feilitzen (f. 1769, † 1837) och det var han som 1907 förmedlade gåvan av avskriften av Adelaide von Hauswolffs journal.

⁴³ Ett utdrag ur von Franckens journal finnes i Biografica, KrA.

handlingarna efter hovmarskalken Carl Fredrik Hammarhjelm (f. 1787, † 1845).⁴⁴ I sammanhang med inventeringen 1895 får man även sätta depositionen ur Kristinehamns lägre elementarläroverks arkiv av diverse brev m. m. härrörande från generallöjtnanten frih. Fromhold Armfelt (f. 1721, † 1797) och dennes son generalmajoren frih. Carl Armfelt (f. 1764, † 1846). Handlingarna hade på sin tid överlämnats till läroverket av en släkting till den sistnämndes svär-dotter friherrinnan Tora Christina Armfelt, f. Hagander.⁴⁵

Som en följd av krigsarkivets insamlingsaktivitet får man helt säkert betrakta en del ytterligare förvärv under senare hälften av 1890-talet, av vilka några här må omnämnas. Prins Carl skänkte 1896 majoren frih. Wilhelm Armfelts handjournal från Pommerska kriget 1757—1762; prinsen hade köpt den av en sonsons son till författaren, kaptenen frih. Wilhelm Evert Armfelt. Samma år överlämnade ryttmästaren sedermera kabinettskammarherren Oscar Holterman en av hans morfarsfar översten frih. Herman Fleming (f. 1763, † 1808) under resor i Frankrike på 1780-talet förd journal.⁴⁶ År 1899 tillfördes krigsarkivet bl. a. en del brev till generalmajoren Johan Bergenstråhle 1808—1809, skänkta av sonsonen sedermera översten C. G. A. Bergenstråhle.

Nämnas kan vidare att krigsarkivet 1897 genom testamente och köp förvärvade en del papper efter den kände publicisten kapten Julius Mankell.⁴⁷ Sedermera presidenten Carl Evald Leijonmarck överlämnade 1898 handlingar rörande kommittén för Carl Gustafs stads gevärsfaktori 1812—1822, vilka åtminstone delvis tillvaratagits av en av kommittéledamöterna, Leijonmarcks farfar kommersrådet Johan Adolf Leijonmarck, i sterbhuset efter kommitténs ordförande excellensen greve Carl Lagerbring. Till sist kan omtalas, att sedermera generalen frih. Axel Rappe 1899 skänkte några manuskript av sin företrädare som generalstabschef frih. Hugo Raab.

Utöver de avskrifter ur privata arkiv som omnämnts i det föregående kunna från 1890-talet antecknas ytterligare några: Nils Fredrik Palmstiernas dagbok 1808—1814 ur arkivet på Skenäs, handlingar rörande slakten Neiglick, tillhörande auditören S. Neiglick,

⁴⁴ KrA:s ink. handlingar 1895 nr 33. Detta arkiv torde numera vara i huvudsak förstört. En liten del flyttades dock till Näset vid Sjötorp. Se Otto Waldes register.

⁴⁵ Kvitto på de deponerade handlingarna, se KrA:s koncept 1896 nr 53.

⁴⁶ En av Herman Fleming 1808-förd dagbok inlänadés likaledes 1896, till KrA av en annan ättling, dottersonen greve Claes Herman Sparre på Fåstared. Se KrA:s ink. handlingar 1896 nr 58.

⁴⁷ Förteckning över handlingar, som 1897 lånades från fru Ebba Mankell till genomseende för eventuellt köp i KrA:s ämbetsarkiv, serie F V, handlingar rörande avsöndringar, accessioner, lån av arkivalier m. m. 1808—1934.

Uddevalla, och brev från sedermera landshövdingen Lars Magnus Lagerheim till hans far biskopen Thure Weidman 1808—1809 tillhöriga Lagerheims systers sonson, kungl. sekreteraren Sven Ludvig Norling.

Det är givet att den på privatarkiven inriktade aktiviteten skulle skänka även andra resultat än i form av lån och överlämnanden. En och annan notis om ödesdigra arkivförluster kom också i dagen. Sålunda kunde sedermera överstelöjtnanten Bo Ribbing på tillfrågan år 1898 meddela, att en i litteraturen omnämnd journal, som under trettioåriga kriget skulle ha förts av översten Arvid Ribbing (f. 1620, † 1678) blivit lågornas rov vid en eldsvåda på Riddersberg på 1830-talet.⁴⁸ Utan resultat synes en hänvändelse ha blivit om att få tillgång till hjärneska släktpapper tillhöriga majoren Erland Jakob Hjärne i Nora.⁴⁹

4. Tiden efter 1900.

Under den förra delen av denna period var Johannes Petrelli fortfarande krigsarkivarie (till 1918) och hans intresse för att med krigsarkivet införliva handlingar härrörande från enskilda personer var i varje fall under den första tiden oförminskat. Vi kunna annotera flera betydande accessioner. En av de större bestod i successiva gåvor (1902, 1904 och 1909) av först friherrinnan Aurore Wrede, f. De Geer, och sedan hennes dotter friherrinnan Agathe von Koch, f. Wrede, innefattande handlingar härrörande från fältmarskalken greve Fabian Wrede (f. 1760, † 1824).⁵⁰ De äro till största delen placerade bland Krigshandlingar 1788—1790 och 1808—1809, en del i Wredeska familjearkivet. Från år 1902 härrör arkivet efter generalmajor Ernst von der Lancken (manuskript m. m., överlämnade av hans broder underståthållaren Ehrenfrid von der Lancken) och en ny samling papper rörande släkten Uggla, överlämnad av major Albert Uggla. Tollska papper skänktes 1903 av generalmajor G. Toll och hans son, sedermera generallöjtnant Karl Osvald Toll.⁵¹

⁴⁸ KrA:s koncept 1898 nr 1 med anteckning om Bo Ribbings uppgift.

⁴⁹ Se bl. a. skrivelse från E. J. Hjärne. KrA:s ink. handl. 1896 nr 123. Dessa papper innehavas nu av major Hjärnes son skolöverläkare Urban Hjärne. Otto Waldes register.

⁵⁰ Förmedlare var friherrinnan Wredes systerson, sedermera översten Otto Wilhelm von Knorring. Se KrA:s koncept 1902 nr 25 och 30 samt KrA:s ink. handlingar 1902 nr 36. Wredeska arkivet hade redan 1880 lånats in till och förtecknats i KrA (av J. G. Kleen). Se förteckning i KrA:s ämbetsarkiv, serie F VI, handlingar rörande arkiv och bibliotek i Sverige.

⁵¹ Av ett brev från Petrelli till generalmajor G. Toll 6/3 1903 (KrA:s koncept 1903 nr 35) framgår att denne också ägde handlingar rörande sin mors släkt, Gyllenstierna af Lundholm. Dessa överlämnades ej till KrA. Hos en son till generallöjtnant K. O. Toll, kapten Gustaf Toll, finns ett släktarkiv bevarat (bl. a. brev från generalmajoren frih. E. M. von Vegesack om deltagandet i Nordamerikanska inbördeskriget 1861—1862).

Genom gåva 1905 av översten frih. Axel Christer Leijonhufvuds änka, friherrinnan Emilie Leijonhufvud, f. von Troil, tillfördes krigsarkivet en del handlingar rörande Hälsinge regemente.⁵²

Två accessioner från år 1910 äro värda särskild uppmärksamhet, då de äro karakteristiska för den väg, på vilken regementsarkivalier ej sällan kommit att införlivas med krigsarkivet. I början av år 1910 eller kort dessförinnan anträffade inspektoren Carl Sondén på Brunneby i Vreta kloster (granngård till det gamla överstebostället vid Första livgrenadjärregementet Kungsbro) en hel del handlingar rörande nämnda regemente. Genom Sondéns farbror, förste arkivarien Per Sondén, som var en av Petrellis närmaste vänner, blev fyndet snart känt i krigsarkivet och handlingarna kunde införlivas med regementsarkivet där.

Den andra accessionen har en kuriös historia. Postdirektören C. A. Hasselrot anmälde i december 1910 att han ett par år tidigare vid islossningen i S:t Helenasundet vid Södra Vaxholmsfjärden anträffat en del handlingar dels flytande i vattnet och dels ilanddrivna vid stranden av Hasselrots lantställe Aludden. Enligt en uppgift skulle handlingarna av oförstånd ha utkastats i vattnet vid rengöringen av en gammal uthusbyggnad tillhörande en grannvilla, som då ägdes av direktör P. Svanfeldt och tidigare innehafts av direktör F. Rosin.⁵³ De åtminstone delvis skadade papperen, som hänförde sig till Första livgrenadjärregementet åren 1717—1747, överlämnades till krigsarkivet. Om Hasselrots teori var riktig, kan man ju undra huru papperen hamnat i uthusbyggnaden i fråga. En möjlighet föreligger, nämligen att papperen härrörde från Vaxholms fästning eller från Oscar Fredriksborg och att det helt enkelt var fråga om några vilsekomna delar av ett patronpappersförråd.⁵⁴

År 1910 överlämnade lantbruksingenjören och fru Emil Berggren, Gammelstad, en samling handlingar, härrörande från fru Berggrens morfars far kronobefallningsmannen Carl Jacob Boström och hennes morfar häradshövding Lars Olof Boström. Handlingarna in-

⁵² Leijonhufvud hade under sin livstid skänkt handlingar till KrA, så 1880 en del papper härrörande från hans fader, översten frih. Carl Greger Leijonhufvud, avseende dennes befäl för 1. ridande batteriet och fältartilleriparkdetachmentet under kriget i Tyskland 1813—1814, och 1884 ett band handlingar angående slaget vid Storkyro 1714 och Österbottens regemente.

⁵³ KrA:s ink. handl. 1910 nr 98.

⁵⁴ I sammanhanget kan påpekas en ungefär samtida gåva till KrA, nämligen en del autofrafer som 1907 överlämnades av förrådsförvaltaren E. G. Holmquist på Oscar Fredriksborg. Förmedlaren av gåvan, frih. E. Leijonhufvud, anger uttryckligen att Holmquist »räddat» handlingarna och omöjligt är ju ej att förrådet på fästningen innehållit åtskilligt material av patronpapperskaraktär som blivit liggande från äldre tider. KrA:s ink. handlingar 1907 nr 8.

förlivades med olika arkiv och samlingar: Västerbottens regementes arkiv, Krigshandlingar 1788—1790 och 1808—1809 samt Biografica, medan en del återgick till donator.⁵⁵

Genom förmedling av riksarkivet förvärvade krigsarkivet år 1911 en del handlingar ur gårdsarkivet på den stuarstska egendomen Glasberga vid Södertälje, utgörande koncept av advokatfiskalen i krigskollegiet Fredrik Christoffer Stuart 1832—1837.

År 1911 började inköpen från de hammerska auktionerna som sedan skulle fortsätta under många år. Med dem stodo i nära sammanhang andra inköp av handlingar på bokauktioner och från enskilda. Särskilt bör nämnas förvärvet ur bankiren G. Kassmans samling 1923. Fortfarande saluföras ej sällan arkivalier härrörande från de hammerska samlingarna. Många gånger kunna på detta sätt besvärande luckor fyllas i krigsarkivets serier, men lika ofta ser sig institutionen av ekonomiska skäl ej i stånd att köpa vad som erbjudes. Ett typiskt anbud av en försäljare, som vid ett annat tillfälle presenterar sig som »handelsresande», vilken »tillika anskaffar autografer, antika familjepapper», föreligger från år 1913 avseende tio artilleriräkenskaper för 55 kronor stycket under hot att de eljest skulle splittras och säljas som autografer.⁵⁶ De hammerska samlingarna härrörde som bekant från både offentliga och enskilda arkiv. När en gång deras tillkomsthistoria blir skriven kommer man att få intressanta inblickar i 1800-talets arkivvårdsförhållanden. Genom Naumanns utredning om samlingarnas bestånd äga vi kännedom om vilka arkiv som i första hand plundrats. I krigsarkivets arkiv och samlingar finnas spillror av ett flertal av de av Naumann uppräknade privatarkiven. Delvis äro de inköpta på de hammerska auktionerna; i vissa fall torde de ha förvärvats vid liknande auktionsköp antingen före eller efter Hammers tid. Här kunna nämnas fragment av arkiven efter konteramiralen Hans Henrik Anckarheim, ombudsrådet och presidenten frih. Casten Feif, krigsrådet Balthasar Gyldenhoff, riksamiralen Carl Carlsson Gyllenhielm, Mörner-Lilliesamlingen på Nääs, generalkrigskommissarien Peter Malmberg, adlad

⁵⁵ KrA:s koncept 1910 nr 14 och ink. handl. s. å. nr 17; accessionskatalog 1910 nr 4—19. Förteckning över arkivet i dess helhet i KrA:s ämbetsarkiv, serie F V, handlingar rörande avsöndringar, accessioner och lån av arkivalier m. m. 1808—1934. De återlämnade papperen torde vara identiska med eller en del av de Boströmska papper som tandläkare G. Dahl 1947 skänkte till RA (s. å. överlämnade till landsarkivet i Härnösand), MRA 1946—1947, s. 111; K. Mellander, Arkivförluster och arkivvård inom Övre Norrland. *Donum Boethianum*, s. 304 ff., Otto Waldes register. Några handlingar ur C. J. Boströms arkiv överlämnades 1951 och 1958 från KrA till landsarkivet i Härnösand.

⁵⁶ KrA:s koncept 1913 nr 61.

Palmcreutz, riksrådet greve Gabriel Gabrielsson Oxenstierna, fältmarskalken Åke Tott och handelsmannen Johan Uthoff.⁵⁷

När översten frih. R. M. Klinckowström på Stafsund 1902 avled, gjorde Petrelli omgående en framstöt hos sonen fil. dr frih. Axel Klinckowström, den bekante »Klinckan», om krigsarkivets intresse för de på Stafsund förvarade delar av krigskollegiets arkiv som överste Klinckowström på 1860-talet med kungligt tillstånd tillvaratagit vid en beryktad utgallring i detta arkivbestånd.⁵⁸ Petrellis avsikt att förvärva dem åt krigsarkivet blev emellertid förverkligad först åtskilliga år senare med början år 1911.

Av stort värde för krigsarkivet voro de gåvor (ursprungligen depositioner), som började 1912 och fortsatte de närmast följande åren av det cederströmska familjearkivet. Donator var översten frih. Bror Cederström och papperen härrörde från hans förfäder i tre generationer krigspresidenten frih. Bror Cederström (f. 1754, † 1816), generallöjtnanten frih. G. A. Bror Cederström d. y. (f. 1780, † 1877) och generallöjtnanten frih. Claes Arvid Bror Cederström (f. 1824, † 1893).⁵⁹

Till Petrellis sista tid som krigsarkivarie höra ytterligare några förvärv. Fru Fanny Lönnerberg skänkte 1913 — efter förmedling av rektor Hugo Hernlund — en samling brev härrörande från hennes farfar, generallöjtnanten frih. Per Brändström (f. 1771, † 1833). Från Coldinuorden överlämnades 1914 en del handlingar rörande konteramiralen Johan Herman Schützercrantz (f. 1762, † 1821). Åren 1915 och 1916 mottog krigsarkivet ett nytt släktarkiv, nämligen papper härrörande från familjen Peyron, överlämnade av majoren frih. G. F. Peyron.

Till bilden av Petrellis insatser för tillväxten av de privata samlingarna i krigsarkivet må fogas några ord om den energi han nedlade på att skaffa kännedom om vad som överhuvud taget finns bevarat av enskilda militära arkiv i Sverige. Han var angelägen om att för krigsarkivet förvärva förteckningar över sådana arkiv, t. ex. i Linköpings stiftsbibliotek och Nordiska museet eller för att ta ett

⁵⁷ E. Naumann, Hammersamlingen. Meddelanden från Svenska Riksarkivet. Ny följd. Ser. I, 7, s. 97 ff.

⁵⁸ KrA:s koncept 1902 nr 96.

⁵⁹ Handlingarna äro dels sammanhållna som en enhet dels utspridda på olika arkiv (se inledningen till arkivförteckningen). En större del av det cederströmska familjearkivet överlämnades 1947 av en bror till överste Cederström majoren frih. Eugène Cederström till Lunds UB. Av KrA:s ämbetsarkiv framgår, att Oscar II år 1898 fäste uppmärksamheten på generalamiralen greve Olof Rudolf Cederströms (f. 1764, † 1833) arkiv. Det förvarades då hos frih. Claes Edvard Cederström, vilkens son majoren frih. Gustaf Cederström 1930 överlämnade det till RA. Det kom 1948 med »flottans arkiv» till KrA.

exempel från de privatägda Stålhammarsarkivet på Salshult, av vilket en mindre del några år efter hans avgång skulle införlivas med krigsarkivet.⁶⁰ I många fall lånade han in handlingar till krigsarkivet för avskrift eller bearbetning. Han bidrog verksamt till publiceringen av sådant material. En av hans främsta korrespondenter var professor August Quennerstedt i Lund under dennes arbete med utgivningen av Karolinska krigares dagböcker.

Också under Petrellis senare tid förvärvade krigsarkivet avskrifter ur privatägda arkiv, t. ex. av majoren Carl Jakob von Schantz' anteckningar från åren 1808—1809, som 1912 ägdes av dottersonen kassören Bengt von Hofsten, och av en kopia av en defekt beskrivning av fångenskapen i Ryssland 1790 av majoren greve Carl Fredrik Dücker, tillhörig greve A. G. Barnekow i Kristianstad. Av värde äro vidare de avskrifter som 1912 och följande år gjordes ur de i Berlin deponerade handlingarna från Princkenauerarkivet, vilka tillhört kronprins Karl August.

Petrelli var en god representant för en äldre tids arkivmän med deras inriktning på att ordna myndigheternas arkiv likaväl som privatpersoners papper i systematiskt upplagda ämnessamlingar och därmed göra dem ur vissa bestämda mer eller mindre begränsade synpunkter tillgängliga för forskningen. Samlarinstinkten var hos dem ofta mera levande än hos de moderna arkivmännen, som mera ägnat sig åt andra sidor av arkivvården, framför allt det proveniensmässiga ordnandet av förvaltningsarkiven och de därmed förenade åtgärderna för en rationell gallring inom arkivbestånden. För krigsarkivets vidkommande följde efter Petrellis avgång en genombrotts-tid på detta område. Utvecklingen accentuerades här ytterligare genom institutionens utveckling till en självständig arkivmyndighet och arkivdepå för hela försvarsväsendet med en kraftig utvidgning av personalstaten och en egen arkivbyggnad som krönet på en osedvanlig expansionsperiod.

Under denna sista fas av krigsarkivets utveckling har trots de alltmera växande uppgifterna tanken på de enskilda arkivens värde för den historiska forskningen hela tiden hållits levande. Besök ha kontinuerligt avlagts i privata arkiv och åtskilliga värdefulla accessioner kunna annoteras. Leveranser av döbelnska arkivalier från kungl. biblioteket och kvarblivna handlingar ur krigskollegiets ar-

⁶⁰ Se rapporter och förteckningar i KrA:s ämbetsarkiv, serie F VI, handlingar rörande arkiv och bibliotek i Sverige. Större delen av arkivet från Salshult rörande släkten Stålhammar och andra släkter har på 1930- och 1940-talen förvärvats av Kalmar läns museum. Se Otto Waldes register.

kiv på Stafsund kompletterade tidigare gåvor. Köpen på de hammerska auktionerna och deras efterföljare ha fortsatt. Från år 1918 kunna antecknas ett par accessioner: f. d. generaldirektören A. Lagerheim överlämnade generalissimusexpeditionens diarium 1747—1751 och översten frih. Sten A:son Leijonhufvud en del handlingar härrörande från hans hustrus morfars far överstelöjtnanten frih. Fredrik Evert Taube af Odenkat (f. 1769, † 1807). År 1922 förvärvades arkivet efter generallöjtnanten Johan Gustaf Björlin, 1930 överste Nils Skyttes dagbok (tr. av O. Bergström, 1901), efter krigsarkivarien J. Petrellis död 1934 delar av dennes arkiv, 1936 och följande år generallöjtnant Gustaf Rudolf Abelins arkiv, 1938 handlingar tillhörande fältmarskalken greve Wilhelm Mauritz Klingspor,⁶¹ 1938 och följande år släkten Westerlunds arkiv, 1941 och följande år landegrenska släktarkivet, 1942 generallöjtnant Carl Fredrik Meijers och general Lars Tingstens arkiv, 1943 kaptenen Sven Adolph Callerströms arkiv, 1946 det stora familjearkivet för släkten Kreüger, 1947 en mindre del av generallöjtnant Ludvig W:son Munthes papper och sedermera generalmajoren och landshövdingen Gustaf Jacob af Dalströms krigsdagbok 1813—1814, 1949 generalmajor Fritz Lovéns och överste Nils Adlercreutz' arkiv (det sistnämnda kompletterat under de följande åren) samt 1951 släkten von Helands, general Carl Gustaf Hammarskjölds och generalmajor Henry Peyrons samt mönsterskrivarna Pehr Lars Malmgrens (f. 1747, † 1817) och Daniel Malmgrens (f. 1778, † 1863) arkiv. Till förvärven hörde vidare W. Ridderstads tidningsklippssamling 1931, den stora av kapten Hjalmar Börjeson hopbragta excerptsamlingen rörande flottans historia 1947 samt överstelöjtnant C. A. Bäckströms vid olika tillfällen skänkta samlingar. Nämnas kan också, att regementsarkiven kunnat kompletteras genom upprepade förvärv från enskilda personer, t. ex. Jönköpings regementes arkiv genom gåva från arvingarna till kapten Bror Kugelberg på Ekeberg vid Jönköping. Till detta tidsavsnitt böra slutligen hänföras förvärven av arkiven efter överstelöjtnanten och konstnären Johan Georg Arsenius (fragment), tygvaktaren och salpetersjuderiunderstyresmannen Lars Hedqvist (f. 1781, † 1823), översten Per Reinhold Georg Wilhelm von Heideman, majoren Ludvig Julius Schubert och översten Claes Emil Sundin.

⁶¹ Dessa papper härrörde från ridderstadiska arkivet i Linköping. Efter C. F. Ridderstads död 1886 försökte krigshistoriska avdelningen åt KrA förvärva hela det av honom sammanbragta arkivet. Förhandlingarna ledde till att en av arvingarna, sedermera överste Wilhelm Ridderstad skänkte sin andel men strandade på de andra arvingarnas motstånd. Se bl. a. KrA:s koncept 1886 nr 2, 1895 nr 10 och ink. handl. 1895 nr 18.

Med leveransen till krigsarkivet 1948 av de i riksarkivet förvarade sjömilitära myndigheternas arkiv följde några enskilda arkiv av delvis stort intresse. De viktigaste voro arkiven efter generalamiralen och statsrådet greve Olof Rudolf Cederström och andra medlemmar av samma släkt, tvillingbröderna Gustaf och framförallt Wilhelm Dyrssen, Arvid Egerström (innefattande papper också efter amiralen C. F. Coyet och översten O. J. Hagelstam), J. H. och O. F. Kreüger samt arkivet härrörande från familjerna Rosenswärd och Lagerbjelke.

Ett försök att mera systematiskt komma militärers privatarkiv på spåren företogs 1929. I en skrivelse utsänd i omkring 800 exemplar riktade krigsarkivarien en vädjan till medlemmarna av arméns änke- och pupillkassa att i deras ägo befintliga fotografier, brevsamlingar m. m. måtte överlämnas till krigsarkivet eller i varje fall skyddas mot förstöring. Aktionen blev föga framgångsrik och ledde egentligen endast till några smärre förvärv särskilt av fotografier.

Krigsarkivet har emellertid återkommit till uppgiften att inventera svenska militärers arkiv i privat ägo. Det skedde 1952 i anslutning till det allt starkare intresse som historiker och arkivmän under de senare åren ägnat de enskilda arkiven. Detta i sin tur sammanhänger bl. a. med att det historiska intresset i senare tid alltmera breddats. De handlingar i de enskilda arkiven, som man tidigare framför allt ville komma åt voro främst av officiell natur, rester av myndighetsarkiv, tjänsteskrivelser och sådant material. Numera har intresset lika mycket inriktats också på det mera personliga stoffet, de rena privatbrevens av ofta mera öppenjärtig natur. Intresset för att tillvarataga de privatägda arkiven har också stimulerats av medvetandet om att i vår sociala brytningstid snart sagt dagligen stora värden i fråga om enskilt arkivmaterial gå till spillo. För krigsarkivets vidkommande har uppgiften närmast fixerats som ett försök att inventera i privat ägo befintliga papper efter svenska militärer. Listor ha upprättats över mera prominenta militärer och deras arkivaliska kvarlåtenskap har därefter systematiskt efterforscats. Det har i första hand gällt att från fall till fall skaffa kännedom om de bevarade arkivbestånden. I andra hand har tillkommit strävan att söka införliva påträffade arkiv och samlingar med krigsarkivet.

I en del fall har det intresse varmed anträffade papper vårdas av sina ägare ansetts vara tillräckligt som skydd för dem. Det är angeläget att kontakten mellan krigsarkivet och sådana arkivägare upprätthålles för framtiden och att garantier skapas mot papperens skingrande eller förstöring vid eventuella ägareskiften.

Undersökningen har i första hand avsett de mest framträdande inom officerskåren, i andra hand också officerare av alla grader, som lämnat efter sig papper av kulturhistoriskt intresse eller arkivmaterial som kan tjäna till belysning av officersklassens sociala och ekonomiska villkor etc. I sistnämnda fall är det svårast att på systematisk väg nå några resultat. Sådana papper kunna ju anträffas snart sagt var som helst. I regel har man härvidlag fått koncentrera sig på att rikta undersökningen på en del mera utpräglade officerssläkter. Självfallet ha även arkiv efter underofficerare uppmärksamrats, där sådana påträffats. De forskningar efter underofficersarkiv, som gjorts i t. ex. Västergötland, ha dock i stort sett givit negativt resultat. I några enstaka fall ha även soldatarkiv kommit i dagen.

Principiellt har syftet varit att skaffa fram papper efter militärer från äldsta tid till våra dagar. När det gäller äldre tider, ha svårigheterna varit större, då det ju längre man kommer tillbaka i tiden i regel finns ett otal arvtagare till förekommande arkivbildare och det därför är svårt att på systematisk väg få fram hos vem av dessa papperen eventuellt kunna finnas. I stor utsträckning ha hänvändelser gjorts till nu levande militärer av äldre årgång. Vid sidan av dessa ha framför allt 1800-talets ledande militärer kommit i fråga.

Hänvändelserna ha i regel gjorts skriftligen. I några fall ha dock förfrågningar framställts telefonledes. Då vederbörande är i livet, har hänvändelsen riktats till honom direkt. Då vederbörande är död, har man vänt sig till någon av de närmaste släktingarna. Särskilt besvärligt har det varit om vederbörande avlidit barnlös. Erfarenheten visar, att möjligheterna att få fram arkiv i dylika fall äro procentuellt mindre än om det finns ättlingar i rätt nedstigande led. I några fall har hänvändelse gjorts till innehavare av gård, vilken tidigare ägts eller bebotts av en supponerad arkivbildare. I vissa fall har krigsarkivet utnyttjat äldre militärer, som genom sina personliga relationer kunnat få god kontakt med arkivbildaren. Metoden att engagera privata arkivägare för att intressera andra sådana för inventeringsarbetet har visat sig äga stor betydelse.

Den förelagda uppgiften kräver takt, psykologiskt handlag och tålmod. Först så småningom kan man nå fram till en ändamålsenlig metodik. Som alltid när man ger sig in på privatlivets område gäller det att övervinna ett visst psykiskt motstånd, vilket naturligtvis är särskilt starkt ju närmare vår egen tid man kommer. Det är ingen tvekan om att i vissa fall uppgifter lämnade av nu levande ledande militärer om att inga papper finnas måste bedömas ur denna synvin-

kel och betraktas som utflöde av en obenägenhet att lämna ut personliga papper. Här kan man med all säkerhet med ett lämpligt tillvägagångssätt komma betydligt längre i positiv riktning än vad som hittills varit möjligt. I fråga om äldre generationers papper kunna naturligtvis samma synpunkter spela in då det gäller att mot utomstående slå vakt om papper, som bedömas falla inom privatlivets område. Här är det dock måhända lättare att övervinna motståndet. Det måste också konstateras, att endast undantagsvis krigsarkivets hänvändelser direkt och ostentativt avvisats.

En stor roll spelar en mycket vanlig likgiltighet för och okunnighet om allt vad gamla papper heter. Det är säkerligen dessa egenskaper som framför allt föranlett så många tillfrågade att överhuvud ej besvara krigsarkivets framställningar. Likgiltigheten och okunnigheten äro givetvis svåra hinder att övervinna, men i många av dessa talrika fall är det säkerligen möjligt att genom upprepade hänvändelser och övertalningar och överhuvud taget en organiserad upplysningsverksamhet nå fram till önskvärda resultat.

Vad här sagts får ej undanskymma det stora positiva intresse som i ett flertal fall mött krigsarkivets strävanden. Hänvändelserna ha på vissa håll framkallat verklig glädje och tacksamhet och många privatpersoner ha verksamt underlättat arbetet. Kontakter ha skapats vilka kunna betraktas som värdefulla tillgångar för framtiden. Det förtjänar även påpekas, att en och annan tillfrågad stimulerats till planer att nedteckna sina memoarer.

I de flesta fall torde väl samtliga människor i ledande ställning vid sin levnads slut ha samlat något slag av papper, som kan ha ett visst historiskt värde, om man tar begreppet historiskt i vidsträckt mening. Den personliga lynnesarten gör väl visserligen att denna »andliga kvarlåtenskap» får ett mycket växlande omfång. Mången förstör ju successivt sina brev och anteckningar. Då svar inlupit att inga papper finnas efter vederbörande, kan detta bero på att just aldrig några papper samlats i hans bostad. I de flesta fall ha emellertid säkerligen avsiktliga gallringar företagits t. ex. vid flyttningar (särskilt betydelsefulla när det gäller militärer) eller i samband med vederbörandes frånfälle. Den här företagna undersökningen har i några fall gett uttryckliga bevis för att sådana gallringar företagits, därav många i sen tid. Därvid har — såsom det visat sig — värdefullt historiskt material förstörts. Som exempel kunna anföras arkiven efter landshövding Lars Berg (f. 1838, † 1920), generalmajor A. F. Centervall (f. 1845, † 1907; några rester dock kvar, som överlämnats till krigsarkivet), generallöjtnant F. J. Leth (f. 1850, †

1919) och generalmajor T. J. Schmidt (f. 1863, † 1934). Sådana uppgifter måste trots allt betraktas som värdefulla resultat vid ett inventeringsarbete av förevarande slag.

Av de arkiv som i samband med den 1952 påbörjade inventeringen eller eljest från samma tid överlämnats eller deponerats i krigsarkivet må här nämnas papper härrörande från kommandör Axel Adlersparre, f. d. generalfältläkare Fritz Bauer, kapten Otto Bergström, släkterna Björkman och Pontin, överste Gustaf Bouveng, överstelöjtnanten Johan Daniel Burenstam, släkterna Crusebjörn och Unander, släkten Dævel, överstelöjtnanten Gösta Drake, överste Jacques de Laval, civilingenjören Nils August Gustaf Rupert Fock, kommandör Anders Forshell, generallöjtnant Torsten Friis, generallöjtnant Ludvig Hammarskiöld, överste Gabriel Hedengren, general-lotsdirektör Erik Hägg, generalmajor Rickman von der Lancken, generallöjtnanten frih. Broder Abraham Leijonhufvud, general-lotsdirektören Wilhelm Linder, general Ernst Linder, kapten Johan Otto Frans Lindhé, generalmajor Pehr Christian Lovén, släkten von Malmborg, släkten Mannerfelt, generallöjtnant Thomas Georg Nyström, generalmajoren Gustaf Petri, generallöjtnant Knut Axel Ryding, släkten Schenfelt, överstelöjtnant Robert Schough, major Max Schürer von Waldheim, generallöjtnant Per Sylvan, amiral Fabian Tamm, generallöjtnant Erik Testrup, generalmajor Adam Thorén, general Gustaf Ugglå, amiralen frih. Carl Hans Wachtmeister och generallöjtnant Herman Georg Waldemar Wrangel.

En del arkiv ha inlånats till krigsarkivet eller undersökts på platsen. Till dessa höra papper hänförande sig till riksdagsmannen Adolf Christian Johan Christierson (hos hans syster fröken Sofia Christierson, Stockholm),⁶² livgrenadjären Carl Fahrmans dagbok 1806—1807 (tillhörig kyrkorådet i Kisa), papper efter de båda bröderna bankirerna i Paris C. F. och H. T. Ferber (tillhöriga friherrinnan Essie Wrangel, född Ericson, Stockholm),⁶³ överste Erik Grafströms memoarer (tillhöriga hans son intendenten G. Grafström, Falun), generallöjtnant David Hedengrens omfattande memoarer (tillhöriga generalskan Märta Hedengren, Stockholm), amiral Johan Henrik Kreügers papper (tillhöriga industrirådet R. Kreuger, Helsingfors), det stora krusenstjerna släktarkivet (hos lantmästare Bo von Krusenstjerna, Ågesta gård, Södertörns villastad), rudebeckska släkt-papper (tillhöriga bankdirektör Edvard Rudebeck, Hildesborg, Landskrona), generallöjtnant Axel Sjögreens memoarer och generallöjtnant Joachim Åkermans innehållsrika arkiv.

⁶² I KrA äro deponerade dagböcker av Christierson 1913—1917.

⁶³ Jfr Elsa Nordström, Ferberska kistan. PHT 1953, s. 72.

Genom den nu företagna inventeringen ha vidare en del arkiv kommit i dagen, om vilka uppgift lämnats av vederbörande ägare men som ej närmare undersökts från krigsarkivets sida. Som exempel kunna anföras viceamiral Gustaf af Klints dagböcker och anteckningar (tillhöriga konteramiral Erik af Klint), arkivet efter landshövdingen frih. Robert Fredrik von Kræmer (tillhörigt överste C. A. Breitholtz, Stockholm), generalen greve Carl Sven Axel Lagerbergs papper (tillhöriga kaptenen greve Sven Lagerberg, Stockholm), liljedahlska arkivet (bl. a. papper efter kapten Ernst Liljedahl, deponerade i Stifts- och landsbiblioteket i Linköping), och överste Emil Melanders arkiv (tillhörigt fru Ruth Lindén, Stock-sund).

Personregister till Bertil Broomé: Krigsarkivet och de privata arkiven.

Abelin, Gustaf Rudolf, statsråd, gen.löjtn. 118	102, 108, 110, 111, 118, 122	Cederström, Eugène, frih., major 116
Adlercreutz, Carl Johan, greve, general 105	Beskow, Johan Gustaf, direktör 104	— Gustaf, frih., major 116
— Nils August Domingo, överste 118	Billbergh, Johan Peter af, generalintendent, president 108	— Gustaf Albrecht Bror, frih., gen.löjtn. 116
Adlersparre, Axel, kommandör 122	— Ture Arvid, advokatfiskal 108	— Olof Rudolf, greve, generalamiral 116, 119
— Carl August, greve, kammarherre, förf. (pseud. Albano) 109	Björkman, släkt 122	Celsing, Gustaf Herman, överkammarherre 110
— Georg Axel, greve, öv.löjtn. 104, 109	Björlin, Johan Gustaf, gen.löjtn. 102, 105—111, 118	Centervall, Anders Fredrik, gen.maj. 121
Adolf Fredrik, konung av Sverige 99, 100	Bonde, Carl Jedvard, frih., överstekammarherre 111	Christiernson, Adolf Christian Johan, riksdagsman 122
Akrell, Carl Fredrik, gen.löjtn. 100	— Gustaf Trolle- B., greve, överstekammarjunkare 107	— Sofia, fröken 122
Anckarheim, Hans Henrik, konteramiral 115	Born, Samuel Fredrik von, landshövding 108	Coyet, Carl Fredrik, amiral 119
Armfelt, Carl, frih., gen.maj. 112	— Viktor Magnus von, finländsk frih., godsägare 108	Cronstedt, Otto Gabriel, greve, överste 110
— Fromhold, frih., gen.löjtn. 112	Boström, Carl Jacob, kronobefallningsman 114, 115	— Sven Jacob, greve, kapten 97
— Gustaf Mauritz Diedrik Fromhold, överste 109	— Lars Olof, häradshövding 114	Crusebjörn, släkt 122
— Tora Christina, friherrinna, f. Hagander 112	Bouveng, Gustaf, överste 122	Dävel, släkt 122
— Wilhelm, frih., major 112	Breitholtz, Claes Axel, överste 123	Dahl, G., tandläkare 115
— Wilhelm Evert, frih., kapten 112	Brändström, Per, frih., gen.löjtn. 116	— William, godsägare 111
Arosenius, Jakob Fredrik Neikter, öv.löjtn., krigsarkivarie 101	Bukowski, firma 109	Dahlbergh, Erik, greve, kungl. råd, fältmarskalk 97, 101, 105
Arsenius, Johan Georg, öv.löjtn., konstnär 118	Burenstam, Johan Daniel, öv.löjtn. 122	Dalström, Gustaf Jacob af, gen.maj., landshövding 118
Barnekow, Adolf Gabriel, greve, godsägare 117	Bäckström, Carl August, öv.löjtn. 118	De Laval, Jacques Hjalmar, överste 122
Bauer, Fritz Jakob, generalfältläkare 122	Börjeson, David Hjalmar Theodor, kapten 118	Drake, Gösta, öv.löjtn. 122
Beck-Friis, Joachim Tawast, frih., hovmarskalk 106	Callerström, Sven Adolph, kapten 118	Drakenberg, Carl Samuel, öv.löjtn. 111
Beijer, Frans Ulrik Petersson bokförläggare 106	Cardell, Carl Fredrik von, frih., gen.löjtn. 109	Dücker, Carl Fredrik, greve, major 117
Bennet, släkt 108	Carl, hertig av Västergötland 112	Dyrssen, Gustaf, viceamiral 119
Berg, Georg Wilhelm, byråchef, historiker 107	Casström, Samuel Niclas, kammarråd 99	— Wilhelm, amiral 119
— Lars, landshövding 121	Cederström, Bror, frih., krigspresident 116	Döbeln, Georg Carl von, frih., gen.löjtn. 104, 117
Bergensträhle, Carl Gillis Alexander, överste 112	— Carl Gustaf Bror, frih., överste 116	— Napoleon von, frih., kapten 104
— Johan, gen.maj. 112	— Claes Arvid Bror, frih., gen.löjtn. 116	Egerström, Arvid Reinhold Wilhelm, kommandör 119
Berggren, Johannes Emil, lantbruksingenjör, och fru 114	— Claes Edvard, frih., godsägare 116	Ehrenstierna, släkt 108
Bergström, Otto Wilhelm, kapten, personhistoriker		Ehrensward, släkt 100, 103

- Ekman, Johan Jacob, affärsman 106
- Engeström, Lars von, greve, utrikesstatsminister 100, 105
- Fahrman, Carl, livgrenadjär 122
- Feif, Casten, frih., ombudsråd och president 115
- Feilitzen, Carl Otto Evald von, öv.löjtn. 111
- Johan von, major 111
- Ferber, Carl Fredrik, bankir, Paris 122
- Henrik Theodor, bankir, Paris 122
- Fieandt, Otto Henrik von, öerste 104
- Otto Magnus von, öv.löjtn. 104
- Fleetwood, Carl Johan, frih., öerste 108
- Fleming, Herman, frih., öerste 112
- Fock, Carl Fredrik Emil, frih., öv.löjtn. 106, 107
- Nils August Gustaf Rupert, civilingenjör 122
- Forsshell, Sten Anders, kommandör 122
- Francken, August Fredrik von, hovmarskalk 111
- Fredenheim, Carl Fredrik, överintendent 99
- Friis, Torsten, gen. löjtn. 122
- Fuchs, Hans Georg, major 110
- Geete, Carl Magnus Fredrik Erland, sekr. 108
- Grafström, Erik Frans Michaël, öerste 122
- Tor Gunnar, intendent 122
- Gustav III, konung av Sverige 97, 101
- Gustav IV Adolf, konung av Sverige 99—101
- Gyldenhoff, Balthasar, krigsråd 115
- Gyllenbögel, Anders, öv.löjtn. 104
- Gyllenhielm, Carl Carlsson, riksamiral 115
- Gyllenstierna af Lundholm, släkt 113
- Hagander, Anders Gustaf, konsthandlare 109
- Hagdahl, Johan Emil, kapten 109
- Hagelstam, Otto Julius, öerste 119
- Hammarhjelm, Carl Fredrik, hovmarskalk 112
- Hammarskiöld, Peder Arvid Ludvig Regnell, gen.löjtn. 122
- Hammarskjöld, Carl Gustaf Valdemar, general 118
- Hammer, Christian Mosen, juvelerare, samlare 104, 107, 115, 118
- Hasselrot, Carl Axel, postdirektör 114
- Hauswolff, Adelaide Eleonora Sophia von 111
- Hedengren, David, gen.löjtn. 122
- Gabriel, öerste 122
- Märta Sofia Lovisa, f. Hallin, generalska 122
- Hederstierna, Carl, statssekreterare 107, 108
- Erland, gen.löjtn. 108
- Erland Salomon Walter, major 108
- Salomon, gen.maj. 108
- Salomon Valter, vice härads hövding 108
- Hedqvist, Lars, tygvaktare, salpetersjuderunderstyresman 118
- Heideman, Per Reinhold Georg Wilhelm von, öerste 118
- Heijkenskiöld, Bror Wolfgang Adolf Reinhold, kapten 111
- Heland, von, släkt 118
- Henschen, Erasmus Gabriel, öv.löjtn. 106
- Hernlund, Carl Hugo, rektor 116
- Hjelmstierna, Claes Wilhelm Nils August, kommandörkapten 111
- Hjärne, släkt 113
- Erland Jakob, major 113
- Urban Gustaf Erlandsson, skolöverläkare 113
- Hofsten, Bengt von, kassör 117
- Holmquist, Ernst Gustaf, förrådsförvaltare 114
- Holterman, Oscar Claës Fleming, ryttmästare, kabinetskammarherre 112
- Horn, Adam, greve, general 104, 105
- Hubendick, Ludvig Andreas, kapten 111
- Hård af Segerstad, Carl, öv.löjtn., landshövding 106
- Hägg, Erik, generallotsdirektör 122
- Karl XI, konung av Sverige 106
- XIII, konung av Sverige och Norge 101
- Karl August, kronprins av Sverige 117
- Kassman, Gunnar, bankir 115
- Kaulbars, Gustaf Wilhelm von, frih., gen.löjtn. 106
- Kleen, Johan Gustaf, major 101—104, 107, 113
- Klercker, af, släkt 111
- Carl Ulric af, kommandörkapten 111
- Klinckowström, Axel Alexander Camille Rudolf Emanuel, frih., fil. dr 116
- Rudolf Mauritz, frih., öerste 116
- Klingspor, Wilhelm Mauritz, greve, fältmarskalk 118
- Klint, Erik Viktor Philip Gustafsson af, konteramiral 123
- Gustaf af, viceamiral 100, 107, 123
- Knorring, Otto Wilhelm von, öerste 113
- Koch, Agathe Henriette von, friherrinna, f. Wrede 113
- Kræmer, Robert Fredrik von, frih., landshövding 123
- Kreüger, släkt 118
- Johan Henrik, amiral 119, 122
- Oscar Fredrik, kommandörkapten 119
- Kreuger, Ragnar, finländskt industriråd, Helsingfors 122
- Kruse, Ludvig Magnus, godsägare 111
- Krusenstierna, von, släkt 122
- Bogislaus Axel Herman Philip (Bo) von, lantmästare 122
- Kugelberg, Bror, kapten 118
- Lagerberg, Carl Sven Axel, greve, general 123
- Sven Carl Claësson, greve, kapten 123
- Lagerbielke, släkt 119

- Lagerbjelke, Gustaf, greve, statsråd 101
- Lagerbring, Carl, greve, statsråd 112
- Lagerheim, Carl Herman Theodor Alfred, utrikesminister, generaldirektör 118
- Lars Magnus, landshövding 113
- Lancken, Carl Ehrenfried von der, underståthållare 113
- Carl Ernst Rickman von der, gen.maj. 122
- Ernst Ferdinand von der, gen.maj. 113
- Landegren, släkt 118
- Lantingshausen, Albrekt von, greve, gen.maj. 103
- Jakob Albrekt von, frih., gen.löjtn. 105
- Lefrén, Hedvig Johanna Maria, fröken 107
- Johan Peter, general 107
- Leijonhielm, Georg Christoffer Hjalmar, frih., överste 110
- Thorsten Ivar, frih., kapten 110
- Leijonhufvud, släkt 103
- Axel Christer Gregersson, frih., överste 114
- Axel Gabriel, frih., gen.maj. 103
- Broder Abraham, frih., statsråd, gen.löjtn. 122
- Broder Carl Gustaf, frih., justitiekansler 101
- Broder Sten Abrahamsson, frih., överste 118
- Carl Erik Axelsson, frih., öv.löjtn. 114
- Carl Greger, frih., överste 114
- Carl Greger, frih., överste 103
- Emilie Jacqueline, friherinna, f. von Troil 114
- Leijonmarck, Carl Evald, president 112
- Evald Gustaf, kammarherre 111
- Johan Adolf, kommerseråd 112
- Le th, Fredrik Johan, gen.löjtn. 121
- Le wenhaupt, Adam Ludvig, greve, general 105
- Li ljedahl, Ersnt Torsten Sigfrid, kapten 123
- Lillie af Aspenäs, släkt 107, 115
- Lilliehorn, Johan Fredrik, frih., landshövding 99
- Lindberg, Gustaf, förf. 111
- Lindén, Ruth, f. Melander, fru 123
- Linder, Carl Wilhelm, generalotsdirektör 122
- Ernst, general 122
- Lindhé, Johan Otto Frans, kapten 122
- Lindström, Axel Fredrik, geolog 111
- Lovén, Lars Fredrik (Fritz), gen.maj. 118
- Pehr Christian, gen.maj. 122
- Lönnerberg, Anna Fransiska Carolina Wilhelmina (Fanny), f. Brändström, fru 116
- Malmberg, se Palmcreutz
- Malmborg, von, släkt 122
- Emil Adolf, landshövding 110
- Otto August, gen.löjtn. 110
- Malmgren, Daniel, mönsterskrivare 118
- Pehr Lars, mönsterskrivare 118
- Manderström, Carl Adolf, frih., ståthållare 105
- Mankell, Ebba Charlotta Gabriela, fru, f. Lindvall 112
- Julius, kapten, publicist 112
- Mannerfelt, släkt 122
- Meijer, Carl Fredrik, gen.löjtn. 118
- Meijerfelt, Johan August, greve, fältmarskalk 100
- Lovisa Augusta, f. Sparre, grevinna 100
- Meinander, Curt Fredrik, expeditjonschef 111
- Melander, Emil, överste 123
- Melin, Henrik Georg af, gen.maj. 100
- Montgomery, Gustaf Adolf, landshövd. 104
- Munthe, Carl David Ludvig Wilhelm W:son, gen.löjtn. 118
- Müller von der Lühnen, Wilhelm Bernhard, överste 105
- Mörner af Tuna, släkt 107, 115
- Carl, frih., generalguvernör 107
- Naumann, Carl Erik, förste arkivarie 115
- Neiglick, släkt 112
- Sixten, auditör 112
- Nelson, Carl Gustaf Adolf, folkskollärare 109
- Nordenskjöld, Adolf Gustaf, överste 109
- Otto Gustaf, överste 109
- Norling, Sven Ludvig, kungl. sekr. 113
- Nyström, Thomas Georg, gen.löjtn. 122
- Oscar II, konung av Sverige, 106, 116
- Oxenstierna, Axel, greve, rikskansler 101
- Gabriel Gabrielsson, greve, riksråd 116
- Palmcreutz, Peter (före adl. Malmberg), gen.krigskommissarie 115, 116
- Palme, Sven Theodor, löjtn., försäkringsdirektör 108
- Palmstierna, Carl Otto, frih., statsråd 107
- Nils Axel Hjalmar, frih., statsråd, landshövd. 107
- Nils Fredrik, frih., gen.löjtn., envoyé 112
- Petrelli, Daniel Theodor Johannes, krigsarkivarie 102, 113, 114, 116—118
- Petri, Gustaf Vilhelm, gen.maj. 122
- Peyron, släkt 116
- Gustaf Fredrik, frih., major 116
- Gustaf Oscar, frih., gen.löjtn., överstekammarherre 108
- Henry Georg Rudolf, gen.maj. 118
- Ludvig Bartholomé, generaladjutant, gen.maj. 108
- Platen, Carl Baltzar Ernst von, greve, överstekammarherre 105
- Philip Julius Bernhard von, greve, fältmarskalk 106
- Pontin, släkt 122

- Posse, Arvid, greve, riksråd 97
 — Carl Henrik, frih., general 104
 Post, Stafs Adolf von, gods-ägare 106
 Puke, släkt 111
 — Johan af, greve, general-amiral, statsråd 111
 Quennerstedt, August Wilhelm, prof. 117
 Raab, Claes Fredrik Hugo, frih., gen.maj. 112
 Rajalin, Salomon Mauritz von, frih., amiral 100
 Rappe, Axel Emil, frih., general 112
 Reuterholm, släkt 105
 Ribbing, Arvid, överste 113
 — Bo, öv.löjtn. 113
 Ridderstad, släkt 110, 118
 — Carl Fredrik, förf., publicist 118
 — Carl Wilhelm Edvard, överste 118
 Ridderstolpe, släkt 101
 Rosenblad, Anastasia (Stassa) Fredrika, f. von Stedingk, friherrinna 105
 Rosensvärd, släkt 119
 Rosin, Fredrik, direktör 114
 Rudebeck, släkt 122
 — Carl Gustaf Edvard, bankdirektör 122
 Ryding, Knut Axel, gen.löjtn. 122
 Samuelson, Carl Gustaf Mauritz, agré, autograf-samlare 101
 Sandels, Johan August, greve, fältmarskalk 103, 109
 — Lars Gustaf, greve, gen.löjtn. 103
 — Samuel August, greve, gen.löjtn. 103
 Schantz, Carl Jakob von, major 117
 Scheffer, Peter, frih., president 108
 — Ulric, greve, kanslipresident 108
 Schenfelt, släkt 122
 Schmidt, Tell Jakob, gen.maj. 122
 Schough, Johan Robert, öv.löjtn. 122
 Schubert, Ludvig Julius, major 118
 Schwerin, von, släkt 110
 — Carl Christian von, greve, gen.fältmarskalk 105
 — Carl Gustaf Philip von, greve, kapten 110
 — Fredrik Bogislaus von, greve, prost 110
 — Philip Bogislaus von, greve, överste 110
 — Wilhelm Johan Ludvig von, greve, underlöjtnant 110
 Schürer von Waldheim, Ernst Wilhelm Maximilian (Max), major 122
 Schützerantz, Johan Herman, konteramiral 116
 Siegroth, Gustaf Adolf von, frih., general 105, 110
 Sjögreen, Axel, gen.löjtn. 122
 Skytte, Nils, överste 118
 Sofia Magdalena, drottning av Sverige 101
 Sondén, Carl Fredrik Wilhelm, inspektör 114
 — Per Henning Simeon, förste arkivarie 114
 Sparre, Claes Herman, greve, kammarherre 112
 — Eric Theodor, greve, kammarherre 102
 — Jacqueline Henriette Alexandrine, grevinna, f. de Cheuses 100, 103
 — Johan (Jan), greve, gen.löjtn. 97, 100, 103
 — Nils Gustaf Alexander, greve, talman 103
 — Sophie Louise Eleonora, g. i. m. generalamiralen greve Carl August Ehrensvärd, 2. m. gen.löjtn. Isak Lars Silfversparre 103
 Sprengporten, Johan Wilhelm, frih., general, ambassadör 110
 Stedingk, Curt Bogislaus Ludvig Christoffer von, greve, fältmarskalk 105
 Stedt, Nils Gustaf, överste 102
 Stenbock, Magnus, greve, fältmarskalk 105
 Stierncrona, David Erik, frih., kammarherre 106
 Stierngranat, Gustaf Georg Henrik, överste 110
 Strömsköld, släkt 108
 Stuart, släkt 115
 Stuart, Fredrik Christoffer, advokatfiskal 115
 Stållhammar, släkt 117
 Sundin, Claes Emil, överste 118
 Svanfeldt, Per, direktör 114
 Sylvan, Per Gustaf, gen.löjtn. 122
 Södermark, Olof Johan, öv.löjtn., målare 100
 Tamm, Claës Fabian, amiral 122
 Taube (af Odenkat), Fredrik Evert, frih., öv.löjtn. 118
 Tawast, Johan Henrik, greve, general, en av rikets herrar 106
 Tegnér, Elof Kristofer, universitetsbibliotekarie 106
 Testrup, Erik Mathias Hjalmar Gustafsson, gen.löjtn. 122
 Thorén, Adam Anders, gen.maj. 122
 Thulin & Ohlsons antikvariat, Göteborg 105
 Thulstrup, Carl Ludvig Henning, överste 102
 — Carl Magnus, statsråd, gen.löjtn. 107
 Tibell, Gustaf Wilhelm af, frih., gen.löjtn., president 97, 99, 100, 105, 109
 — Mariana Wilhelmina af, fröken 105
 Tingsten, Lars Herman, general 118
 Toll, släkt 113
 — Gustaf Axel, gen.maj. 113
 — Karl Gustaf Axel, kapten 113
 — Karl Osvald, gen.löjtn. 113
 Torén, Carl-Axel, överste 108
 Torstenson, Lennart, greve, fältmarskalk 97
 Tott, Åke, fältmarskalk 116
 Troili, Uno Johan, major 106
 Trolle-Bonde, se Bonde
 Ugglå, släkt 109, 113
 — Albert Axel, major 113
 — Gustaf Fredrik Oscar, general 122
 Unander, släkt 122
 Ungern-Sternberg, Mattias Alexander von, frih., fältmarskalk 106
 Uthoff, Johan, handelsman 116

Wachtmeister, Alarik, greve, gen.maj. 108, 109	Weidman, Thure, biskop 113	Wrangel, Estrid Elisabeth (Essie), friherrinna, f. Ericson 122
— Axel Fredrik Claesson, greve, utrikesminister, universitetskansler 109	Westee, Carl Georg Teodor, överste 106	— Herman Georg Walde- mar, gen.löjtn. 122
— Carl Hans, frih., amiral 122	— Fredrik Wilhelm, ex- peditionssekr. 106	Wrede, släkt 113
— Gustaf, greve, general 109	Westerlund, släkt 118	— Aurore Elisabet, friher- rinna, f. De Geer 113
Warberg, Casten Abraham Carl, gen.löjtn. 107	Wetterling, Alexander Cle- mens, major 107	— Fabian, greve, fältmar- skalk 113
Vegesack, Eberhard Ernst Gotthard von, frih., gen- löjtn. 109	Wetterstedt, Gustaf af, gre- ve, utrikesstatsminister 101	Wärnhjelm, Gustaf Adolf, öv.löjtn. 107
— Ernst Mattias Peter von, frih., gen.maj. 113	Wieselgren, Harald Ossian, bibliotekarie 105	Åkerman, Gustaf Richard Joachim, gen.löjtn. 122
	Wijkander, Henning Rutger, överste 108	

Hjärneättens ursprung.

Av Kjell Magnell.

Äldre genealogiska författare¹ härleda den nu levande adliga ätten Hjärne (nr 1149) direkt från den medeltida svensk-norska frälssläkten Hjärne.

Ättartavlorna² bestrida detta »med full säkerhet» och angiva härledningen såsom en »konstruktion». En tradition om genom ekonomiskt trångmål förlorat frälse och om härstamning från en viss Joen Ericsson till Fröbol säges vara »icke bevisligt». Såsom äldste med säkerhet kände stamfader anges Erlandus Jonæ. Erlandus hade en broder Torsten, som blev kaplan i Järnskog. Sonen Urban Hiærne adlades den 3 januari 1689 med namnet Hjärne.

Komministern i Glava G. T. Karlberg har uppställt³ en stamtavla för Torsten Jonæ (Eliander) ättlingar. Han godtager den medeltida ätteledningen och säger: »Ännu idag kunna åtskilliga allmogesläkter i Fröbol och Sulvik på spinsidan bevisa sin härstamning från Joen Ericsson d. 1617.»

Hjärneättens härkomst har behandlats även av Olof Strandberg. I hans avhandling⁴ om Urban Hjärne redovisas — enligt av denne själv lämnade uppgifter — traditionerna om de äldre släktleden. Strandberg ansluter sig härvid⁵ till Elgenstiernas uppfattning.

Beträffande en av Daniel Tilas, Urban Hjärnes dotterson, uppställd släkttavla säger han: »Ej heller denna yngre hiærneska ätte­längd har dokumentariskt kunnat bestyrkas längre tillbaka än till Erlandus Jonæ Hiærne, Urbans fader, vilken får betraktas som släk­ tens äldsta kända person.»

Till frågan om det förlorade frälset intar Strandberg en mera positiv ståndpunkt och säger⁶: »Antagligen har en dylik vapentradi­ tion bevarats på det fattiga bondehemmanet Fröbol, och sedermera av den lärde Thomas Hiærne⁷ satts i samband med den ärevördiga raden av Hiärnar alltifrån den gamle skaldekonungen Hjarne.»

Av det anförda synes framgå följande:

¹ T. ex. E. Fernow, Beskrifning öfver Wermeland; Fryxell, Wärmelands Slägte­Bok, KB.

² G. Elgenstierna, Svenska Adels Ättartavlor, 3, s. 633.

³ PHT 1914, s. 47. Jfr även densamme, Älgå socken i Värmland, Uppsala 1906, s. 167 f.

⁴ O. Strandberg, Urban Hjärnes ungdom och diktning (1942).

⁵ A. a., s. 8.

⁶ A. a., s. 9.

⁷ Urbans äldre broder. Jfr PHT 1926, s. 43.

1. Den levande ätten Hjärne har icke direkt samband med den medeltida.

2. Erlandus Jonæ hade en broder Torsten, kaplan i Järnskog.

3. Den av Tilas — sannolikt på grundval av Thomas Hjärnes undersökningar — uppställda släkttavlan är icke dokumentariskt be- lagd, varför Erlandus Jonæ måste t. v. anses såsom ättens äldste kände person.

4. Traditionen om ett förlorat frälse är icke heller dokumenta- riskt bevisad, men kan möjligen vara riktig.

Beträffande punkterna 3 och 4 råder sålunda icke säkerhet. Så- dan kan vinnas endast genom framläggande av bevis i ena eller and- ra riktningen.

Tilas stamtavla har följande utseende.⁸

- I. Måns Jönsson, f. c:a 1485, † 1520 (Stockholms blodbad)
g. m. Agneta Fleming
-
- II. Jon Månsson Eric Månsson, † 1555
g. m.
- III. 1) Elseby Persdotter Tott
2) Anna Ulf
-
- Jonas Ericsson Hiärne⁹, f. 1554, † 1617
g. m. Catharina Hatt, † 1605
-
- IV. Erlandus Jonæ Hiärne Torsten Jonæ Eliander Bengt Jonæ
g. m.
1) Barbara Dobbin
2) Christina Schmidt
-
- V. 1) Erland 1) Helena 2) Thomas 2) Urban 2) Henrik 2) Märta

Årtalen i Tilas' stamtavla torde ej vara mycket att bygga på, ehuru det kan tänkas att uppgifterna om dödsåren för Erlandus för- äldrar äro riktiga. De anföras ju av sonsonen Urban, som säkerligen fått dem från fadern. Även om denne tidigt lämnade hemmet i Värmland för att gå i skolan på olika orter, var han dock 9 år gammal då modern och 21 år då fadern dog. Från dessa uppväxtår får det väl betraktas som säkert, att han i minnet bevarat så myc- ket av hemmet, att han på äldre dagar kunnat giva sina barn rätta uppgifter om deras farföräldrars dödsår. Mot uppgifternas riktig- het talar att några dokumentariska bevis för Jon Ericssons existens icke kunnat påvisas. Någon länsman¹⁰ med detta namn fanns sä-

⁸ Strandberg, a. a., s. 9.

⁹ Uppgives hava varit »Ländzman». Värmlands Nation i Uppsala från år 1595. Nr 58. Bilaga till Nationen och Hembygden (Uppsala 1948).

¹⁰ Jfr not 9.

kerligen icke. Länsman i Jösse härad var nämligen 1575 Brynte i Strand, 1585 Nils i Brevik och 1600 och 1613 Lars Nilsson i Brevik (troligen den föregående son).¹¹

Nu veta vi emellertid att 1603, då Erlands fader bör ha varit i sin fulla kraft, fanns i Fröbol två personer med namnet Jon. I en domboksanteckning från 1676¹² nämnes sålunda ett salubrev, som 1603 utfärdats på 1/6 i Fröbol av »gamle Jon Elovsson». Enligt en annan anteckning talas vid samma tid om en Jon Torstensson i Fröbol, som gör jordaskifte.¹³ Det förefaller väl i och för sig mindre sannolikt att det vid en och samma tidpunkt skulle ha funnits ytterligare en Jon, Jon Ericson på Fröbol. Häremot talar även den omständigheten, att mantalslängden för år 1600¹⁴ och längden 1613 för Älvsborgs lösen vardera har endast en Jon. Det torde härvid få antagas, att den Jon som nämnes år 1600 — före ovannämnda salubrev — är Jon Elovsson, och att Jon Torstensson nämnes 1613. Stamtavlan ovan synes därför vara felaktig i fråga om Jons fadersnamn. Detta torde icke bero på att Erland lämnat sina söner felaktiga uppgifter. Då Thomas Hiärne på 1670-talet ägnade sig åt genealogiska forskningar för Bengt Horns räkning,¹⁵ har han väl även stött på den gamla Hjärneätten. Strävandet efter förnäma anor, som på den tiden gärna lät skapelser av fantasi och ytligt grundade antaganden gälla för bevis, har troligen lett honom till att sammanställa sin egen släkt med den medeltida ätten. Den omständigheten att både Urban och Thomas måste hava varit väl medvetna om att deras namn antagits sent och troligen aldrig brukats av fadern,¹⁶ har icke behövt verka avskräckande.

En gissning må här vara tillåten. Namnfrågan torde ha blivit aktuell då Erlandus Jonæs barn skulle börja skolan. Vanligt var att namnen härleddes av något geografiskt namn i hemorten. Fröbol låg i Älgå socken, men släkten torde hava haft nära förbindelser med eller rent av kommit från den angränsande socknen Järnskog. Denna har säkerligen fått sitt namn av det genomrinnande, för hela bygden betydelsefulla vattendrag, som vid denna tid hette Hiernan. Socknens namn stavades också i slutet av 1500-talet Hiernskog.¹⁷ Härav konstruerades så, fjärran från Värmland, släktnamnet.

¹¹ Landskapshandlingar, Värmland, KA.

¹² Jösse härads dombok 1676 15/6.

¹³ Jösse härads dombok 1603 26/6.

¹⁴ Landskapshandlingar, Värmland, KA.

¹⁵ Strandberg, a. a., s. 142 not 7.

¹⁶ Strandberg, a. a. s., s. 144 not 19.

¹⁷ Landskapshandlingar, Värmland, KA. Jfr Hembygdsböckerna: Värmland (1941), s. 208.

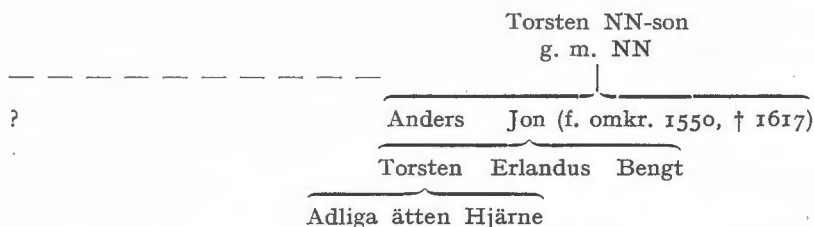
Den medeltida ätten med sina norska rötter kan mycket väl ha ägt jord i Värmland, och detta kanske Thomas under sina studier fått belagt. Namnligheten och den geografiska samhörigheten har säkert eggat fantasien, som fått ytterligare näring genom traditionen om det gamla »förlorade frälset»:

Hur nu än idén om samhörighet med medeltidsätten uppstått, är det tydligt, att man ivrigt sökt efter bevis för en sådan. Härvid har det kanske icke varit svårt att få fram de äldre leden. Den största svårigheten måste hava varit att knyta Erlands fader Jon till kedjan. Både Thomas och Urban hade nog fått höra hans fadersnamn, men det ville icke passa. Ätteledningen krävde att farfadern skulle ha hetat Eriksson. Det är då möjligt att det ovan nämnda fastbrevet från år 1603 med namnet Jon Elovsson kommit under Thomas ögon. Om önskningarna äro starka blir det inte så svårt att läsa Elovsson som Eriksson, och därmed är saken klar. Kedjan är sluten, och den stolta ätteledningen är en realitet. I verkligheten har förvanskningen av fakta emellertid varit större. Erlandus Jonæ har säkerligen icke nämnt Jon Elovsson som sin fader utan Jon Torstensson, som enligt ovan gjorde skifte av jord i Fröbol 1603. Här för talar den omständigheten, att av Jons söner en bar namnet Torsten. Sannolikt var Torsten den äldre av bröderna,¹⁸ och det var vid denna tid vanligt att äldste sonen fick farfaderns namn om denne var död.

Starkare skäl för det gjorda antagandet finnas emellertid. I Jösse härads dombok 13/6 1653 säges uttryckligen att Torsten Jonæ och hans medarvingar voro »arvingar till salig Jon Torstensson i Fröbol». Av samma anteckning framgår vidare, att Jon Torstensson haft en broder Anders, och att båda bröderna innehaft jord i Fröbol. Jämfört med den ovan nämnda domboksuppgiften från 1603, där det talas om skifte och byte av Fröbolsjorden, är det tydligt, att denna jord funnits i släkten även före Jon Torstenssons generation. Detta överensstämmer med uppgifterna om Fröbol som Hjärneåttens stamgård.

De nu anförda omständigheterna få väl anses giva fullt belägg för att Jon Eriksson är en fantasi, men att Erlandus' fader verkligen levde på ett från tidigare släktled ärvt Fröbol, och att han hette Jon Torstensson. Hjärneätten skulle därmed kunna utökas med ytterligare ett led.

¹⁸ Torstens äldste son Jon var född omkr. 1614 enligt Älgå dödbok 1709, och Erlandus var född 1596.

I en sådan stamtavla kanske en viss täckning finnes för traditionen om länsmanställningen. Jon Torstensson var enligt dombooken nämndeman 1608.¹⁹ Traditionen har kanske också förstärkts därav, att en kusin till Urban Hjärne, Bengt Torstensson i Fröbol, var herredagsman.²⁰

Talet om Fröbolssläktens frälse finner — såvitt känt — icke stöd i uppgifterna om detta hemman. I skatteboken 1503²¹ och i en jordbok för Värmland 1540²² redovisas Fröbol såsom skatte och på samma sätt redovisas det i landskapshandlingarnas akter. Det ligger då nära till hands att — om frälsetraditionen verkligen är grundad — hänföra den till annan jord.

Härvid bör beaktas även den möjligheten att frälsetraditionen kunnat uppstå via Jon Torstenssons hustru. Den här ovan lämnade uppgiften — som måste betraktas som en hypotes — att hustrun skulle hava varit en Catharina Hatt är icke dokumentariskt belagd. Bevisligt är dock att under 1400-talet, möjligen under 1500-talet funnits en adlig ätt Hatt med jordintressen inom det aktuella området av Värmland.²³ En närmare undersökning av denna hustrus identitet har emellertid ännu icke genomförts, varför frågan tills vidare må lämnas.

De källor som anlitats för denna studie ha icke givit några hållpunkter för att fastställa vem som var Jon Torstenssons fader. Där emot är det möjligt att med viss sannolikhet göra antaganden i fråga om hans moderne.

I Jösse härads dombok finnes nämligen den 18/10 1655 en anteckning, varav framgår, att en Brynte Nilsson i Rud tillsammans med sina syskon önska sälja 1/16 i Fröbol som de uppgiva sig äga. Några andra jordägare i Fröbol anse emellertid att det endast är 1/18 i »tvädelen» (d. v. s. 2/3) som är säljarens. För att klara ut

¹⁹ Jösse härads dombok 1608, bland Landskapshandlingar, Värmland, KA.

²⁰ Jösse härads dombok 1673 22/10.

²¹ Nationen och hembygden, 2 (Uppsala 1939).

²² Nationen och Hembygden, 6 (Uppsala 1952).

²³ Jösse härads dombok 1634 14/3.

detta tillkallas »Cappelanen Wällärde H:r Torsten Jonæ» som »bäst skulle vetta berätta». Herr Torsten talar då inför rätten om att för länge sedan var där »tu äckta folck» Brynte och Gyri som ägde hela Fröbol. Dessa makar hade en son och två döttrar. Den ena dottern Malin var gift och hade sju söner och två döttrar. En son, Brynte, var den vid tinget uppträdande Bryntes farfader. Den förstnämndes son Nils Bryntesson löste ut sina syskon ur Fröbol och dessutom en sin »faderbroder» och en sin »fadersyster». Härigenom skulle Nils Bryntessons barn hava kommit till att äga $1/16 + 1/16$ i $1/4$ i hela gården.

Av denna anteckning framgår att hela hemmanet Fröbol vid en viss tid innehafvs av en enda ägare nämligen »Brynte och hans hustru Gyri». Denna tidpunkt kan fastställas något så när. Den vid tinget uppträdande Brynte Nilsson bör hava varit minst 25 år. Han skulle då hava varit född senast år 1630. Med tre generationer på 100 år skulle Brynte g. m. Gyri hava varit född omkring år 1500.

Av den senast anförda och andra domboksanteckningar är det möjligt att uppställa en stamtavla för Bryntes och Gyris efterkommande och fördelningen av jorden på dem. Om man utgår från att deras son ärvde $1/2$ och döttrarna var sin $1/4$ av Fröbol, stämmer detta med då gällande arvs lagar och även, som nedan skall visas, med herr Torstens utsago vid tinget 1655.

Brynte g. m. Gyri (f. omkr. 1500) ägde hela Fröbol

son $1/2$ i Fröbol		Malin g. m. Nils NN-son $1/4$ i Fröbol			dotter (f. omkr. 1535) $1/4$ i Fröbol				
son $2/16$ i $1/4$	Brynte $2/16$ i $1/4$	Nils ²⁴ $2/16$ i $1/4$	Elof ²⁵ $2/16$ i $1/4$	Erik ²⁶ $2/16$ i $1/4$	son $2/16$ i $1/4$	son $2/16$ i $1/4$	dotter $1/16$ i $1/4$	dotter (f. omkr. 1570) $1/16$ i $1/4$	
Nils m. syskon i $1/4 + 3/16$ i $1/4 =$ $1/16 + 1/16$ i $1/4$			två barn ²⁵ (f. före 1618)						
Brynte som uppträdde för rätten 1655					Dordi ²⁷	Marit ²⁷ (f. 1621)	Tool ²⁸	Nils ²⁸	Sigrid ²⁸ g. m. Anders Anders- son
					Marit				

²⁴ † ogift före 1654. Jösse härads dombok 1618 18/12, 1634 9/10, 1654 6/11.

²⁵ Jösse härads dombok 1618 18/12, 1634 9/10 och 1672 22/2.

²⁶ Jösse härads dombok 1630 19/7, 1634 9/10 och 1672 22/2.

²⁷ Jösse härads dombok 1641 6/5, 1654 6/11.

²⁸ Jösse härads dombok 1672 22/2.

Enligt Herr Torstens redogörelse är det sålunda riktigt att Brynte Nilsson och hans syskon förfogade över $1/16 + 1/16$ i $1/4$ i hela Fröbol. Trots detta stannar rätten i ett beslut som visar oviss-
het om jordlottens storlek. Detta torde förklaras av möjligheten att Torstens — som då var gammal — minne svikit i fråga om antalet barn till Malin och Nils. Ett stöd för den uppfattningen får man av en anteckning i Jösse härads dombok från den 11/6 1621. Här lämnas nämligen uppbud på $1/17$ i $1/4$ av Fröbol. Härmed må förhålla sig hur som helst, men det för denna studie betydelsefulla är upp-
giften att Fröbol i början befann sig i en mans hand, samt att denne hade en son och två döttrar. På dessa punkter synes det rimligt att helt lita på Torstens utsago.

Av Malins $1/4$ i Fröbol veta vi att 1655 5/16 voro fördelade på övriga jordägare i Fröbol. Därmed äro av Malins barn Brynte samt en av hans bröder och en av hans systrar borta från jordinnehav i Fröbol.

Sonen Nils' jord fördelades efter hans död på de andra syskonen, och därmed är ytterligare en broder eliminerad.

Sonen Elof, som dog ung genom olyckshändelse 1616,²⁹ lämnade sin jord i arv till sina barn. Dessa sålde emellertid sin arvslott till Eriks son Tool 1672.³⁰ Sålunda återstå som jordägare tre söner och en dotter. En av sönerna hette Erik (se tabellen). Genom köp och lösen, bekräftade medelst fasta på tinget 1672 22/2, redovisas $1/6$ i Eriks efterkommandes ägo (sonen Tool och dottern Sigrid). Av den ursprungliga $1/4$ är alltså $1/12$ oredovisad, men såsom möjliga ägare finnas två söner och en dotter till Malin (eller deras efterkommande). Denna $1/4$ kan alltså anses vara redovisad fram till 1672.

Vad har det då blivit av $1/2$ Fröbol, Bryntes och Gyris sons arvdelen och den $1/4$ som kom på den andra dotterns del? Vi veta att en man vid namn Greger Bryntesson år 1603³¹ skiftar bort $1/6$ i Fröbol mot jord i N. Gårdsjön till Jon Torstensson i Fröbol. Bytet förutsätter att dessa två personer voro förbundna med släktskap, och troligen så nära att ingen annan kunnat protestera mot bytet.

Vi veta även att en man vid namn Jon Elofsson vid samma tidpunkt utfärdat salubrev på $1/6$ i Fröbol³² samt att Nils Elofssons i Koffsäng (f. 1607³³) farfader Amund Elofsson hade haft lösen-

²⁹ Jösse härads dombok 1618 18/12.

³⁰ Jösse härads dombok 1672 22/2.

³¹ Jösse härads dombok 1603 22/6.

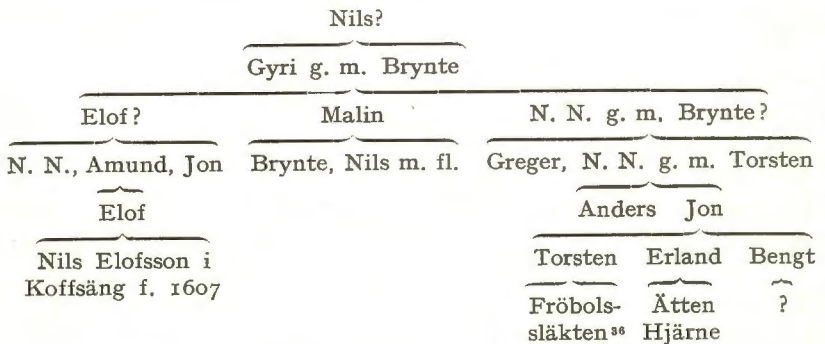
³² Jösse härads dombok 1676 15/6.

³³ Arvika sockens dödbok 1695 2/3.

affärer i Fröbol med Jon Torstensson och dennes broder Anders Torstensson.³⁴

Slutligen uppger Fryxell i Wärmelands Slägte-Bok³⁵ att Erland, Urban och Margareta Hjärne den 14/12 1680 utfärdar gåvobrev till sitt »syskonebarn» (kusin) Bengt Torstensson i Fröbol på deras andelar i Fröbol.

Av det ovan anförda synes det antagligt, dels på grund av jorddelarnas storlek, dels på grund av åldersförhållandena, att Jon Torstenssons fader knappast kan ha varit son till Brynte och Gyri. Skiftet med Greger Bryntesson om 1/6 i Fröbol talar för att såväl Greger Bryntesson som Jon och Anders Torstenssöner härstammade från Bryntes och Gyris till namnet okända dotter. Om hennes man hette Brynte och Greger vore son och Jon och Anders dottersöner till dem, skulle Greger förfoga över just 1/6 i Fröbol, under det att Jon och Anders tillsammans ägde 1/12. Från Bryntes och Gyris också till namnet okända son skulle då komma dels Nils Elofssons i Koffsäng farfader Amund Elofsson, dels den Jon Elofsson, som 1603 salubjöd 1/6 i Fröbol. Detta skulle innebära, att Amund och Jon haft ytterligare en broder eller två systrar. Med beaktande av att bonden i Fröbol 1503 hette Nils och 1540 Elof, skulle man då för Fröbolfamiljen kunna uppställa följande antagna släkttavla, som samtidigt ger ätten Hjärnes anor.

³⁴ Jösse härads dombok 1653 13/6.

³⁵ Handskrivet ex. i KB, ätten Hjärne.

³⁶ 1696 eller 1697 blir Torstens son Bengt och dennes syskon ägare till 2/3 (tvådeln) i hela hemmanet Fröbol. Jösse härads dombok 1696 27/1.

Släkten von Malmborgs stamfader.

Av E. Alfred Jansson.

Det är ej lätt att utforska en släkts ursprung, ej ens om det gäller en nobiliserad. Vanligen förlorar den sig i ett ogenomträngligt dunkel på 1600-talet, ofta tidigare, beroende på att kyrkobokföringen är bristfällig eller rent av saknas i de flesta svenska församlingar. Släkten v. Malmborg är ett exempel härpå. Om dess hittills kände stamfader, Bengt Malmberg, har man egentligen blott vetat att han under senare delen av sitt liv var bokhållare vid Salberget och att han avled i Sala år 1729.

Många hypoteser ha framställts om hans födelseort (se Boo v. Malmborg, Släkten Malmborg, i PHT 1927) men ingen har givit ett slutgiltigt resultat. Anledningen härtill är i främsta rummet att kyrkoböckerna för Sala stad under 1600-talet ej äro bevarade — möjligen gingo de förlorade vid den stora branden 1736 — endast en katekismilängd för åren 1680—92 finns i behåll (i Uppsala landsarkiv, Sala AI no. 1) men däri anges ej församlingsmedlemmarnas ålder och födelseort utan endast namnen, ej heller de fullständiga.

När min vän Oscar v. Malmborg gav mig i uppdrag att söka reda ut hans släkts ursprung, hyste jag därför ej stor förhoppning om att lyckas. Givetvis måste jag söka mig fram i andra källor än kyrkoarkiven. Jag började med Bergskollegii arkiv (i RA:s Östermalmsavd.) där jag till en början fann bland Brev och suppliker för 1713 Benedictus Malmborgs ödmjuka ansökan till Bergskollegium »att till den A:o 1708 skedde förändringen med bergslagsbokhållare tjänsten uti Salberget bliva befordrad». Han åberopar därvid »sin uti 26 års tid gjorde trägne uppvaktning uti Kgl. Mjt:s tjänst». Tyvärr saknar hans ansökan både domicil och datum, men den har diarieförts den 28/9 1713 och enligt påteckning föredragits den 15/10.

Malmberg erhöll befattningen och Bergskollegium tillskrev den 4/1 1714 bergmästaren Hans Ranie i Sala att han genast skulle notificera Malmberg härom så att han kunde bevista inventeringen över bergslagens materialier vid gruva och hyttor på nyåret (Bergs-

kollegii registratur 1714). I skrivelsen upplyses vidare, att Malmberg föreslagits till sysslan »i anseende till dess capacitet och skickelighet» och att han »äger ett allmänt gott beröm om dess redelighet samt kapaciteter och färdighet uti räkenskaper». Lönen för denna bokhållaretjänst synes ha varit 325 daler silvermynt per år men enligt Sala gruvtings protokoll den 15/6 1715 ökades den efter Bergskollegii order med 75 daler därigenom att han fick åtnjuta hälften av framlidne konstmästaren Olof Tryggs lön. Gruvrättens ordförande föredrog samtidigt Bergskollegii fullmakt för »inspektor» Bengt Malmberg — alltså 1 1/2 år efter det han trätt i tjänst. Gruvtinget hade ej något emot att hans lön höjdes »efter han sådant väl förtjänar och gör rätt före».

Ännu ett brev från Benedictus Malmberg har jag påträffat i Bergskollegii arkiv, inkommet den 15/11 1723. Han anmäler sig däri som sökande till den lediga kamreraretjänsten hos kollegium i Stockholm. Ansökningens snirklade och för den tiden typiska stil är värd att delvis anföras: »Eders Grefl. Excellence och Högv. Kongl. Bergs Collegium lärer till dess besättiande ej underlåta, att medelst förslag till Hans Kongl. Majt. utnembna sådana personer som vid de förefallande sysslorna äro bäst vana medelst tillförende ärviste [av tyska erweisen = visa] prov av flit och idoghet uti sine beställningar banat sig vägen till ett slikt rum på dygdenes äretrappa. Fördenskull bönfaller hos Eders Grefl. Excellence och Högv. Kongl. Collegium jag i underdånig ödmjukhet, det så väl i nådgunstigst afseende på mina här vid Sala bergslag 10 årige gjorde tjänst som ock vid Inspectionen öfver Små Tullarna i Upland 19 års tid havda besvär, som tillförende 7 års Cammar Skrivare beställning uppvaktat, mig vid detta tillfälle måtte nåden wisas att uppå Eders Grefl. Excellence etc. till H. Kgl. Mjt. ingivande och högst gällande förslag nådgunstigst bliva föredragen.» All underdånighet till trots befordrades likväl Malmberg ej till den sökta tjänsten, troligen emedan han ansågs för gammal. Han avled 6 år därefter.

När Malmberg skrev denna ansökan kunde han alltså åberopa 26 års trogen tjänst hos Kgl. Mjt., därav 19 år som inspektor vid småtullarna i Uppland. Var bodde han under den tjänstetiden? Alldenstund han var gift med en professorsdotter från Uppsala, Catarina Hofwenia, låg det nära till hands att söka efter honom i denna stads mantalslängder (i KA). Tyvärr är serien av dessa mycket ofullständig — endast en skadad längd för 1682 finns kvar från 1600-talets två sista decennier och intill 1715 endast 2 à 3

längder — men i 1709 års längd fann jag honom i Svartbäckens rote med titeln »Provintzial Inspector» jämte hustru, en son, en husjungfru och en dräng. De yngre barnen mantalskrevos ej. Även 1712 bodde han i Svartbäckens rote, men 1715 fanns han ej kvar eftersom han redan föregående år flyttat till Sala.

I Uppsala domkyrkoförsamlings äldsta födelse- och dopbok för åren 1693—1706 (i Uppsala landsarkiv: Uppsala Ca no. 1, husförhörlängderna begynna ej förr än 1728) kan man emellertid leta fram att Malmberg var bosatt där 1696. Det året stå både han och hustrun antecknade som faddrar, bl. a. den 22/8 till rector magnificus Joh. Schwedes dotter. Den 2/4 1698 kristnades Malmbergs egen dotter Anna Christina, då räntmästaren B. Rommel, v. bibliotekarien magister Joh. Enberg och secreteraren Johan Gerdes voro mansfaddrar samt kvinnsfaddrarna professorskorna Bergia och Staf samt »borgmästare Hornmans Enkia ifrån Sala Stad, hustru Christina Nilsdotter». Som vi snart skola visa var den sistnämnda mor till Bengt Malmberg. Av dopvittnenas titlar kan man sluta sig till att Malmbergs hade sitt umgänge inom lärdomstadens högre skikt, där ju även fru Malmberg hörde hemma från sin ungdomstid.

Under största delen av sin tid som provinsinspektör över småtullarna i Uppland torde Malmberg haft sin varelse i Uppsala. Men var bodde han under de 7 år före 1694, då han enligt ansökningshandlingens var »Cammar Skrifvare»? Därom få vi en vägledning genom Sala gruvtingsprotokoll den 4 och 14 okt. 1690. I det första omtalas att man dryftade »betalning för Assecuration» då ordföranden-bergmästaren meddelade »huru som han skrivit Malmbergen till efter som man-hölt Petter Hult något misstänkt för Gripenstiernas skull, och lovar han Malmberg nu med nästa post svara härpå och översända Liquidations utslag och räkning». Vid allmänt gruvting 10 dagar senare »upplästes Kongl. Liquidations sluträkningen, den Bengt Malmberg översänt» varpå beslöts att hos Kgl. Mjt. anhålla att återbekomma 1454:30 daler smt. innan betalning av bergsarrendet skedde.

Till förklaring av detta tingsbeslut bör i korthet upplysas att Sala bergslag egentligen bildades genom anläggningen av Sala stad och de privilegier staden erhöll den 15/4 1624 av konung Gustav II Adolf och den gruvordning konungen utgav den 1/5 s. å. Bergslaget utgjordes av bergsmän och borgare i Sala stad, vilka ägde jord och tomt. Jorden, i främsta rummet kungsgården Väsby, var enligt privilegierna donerad för gruvans och silververkets drift. Bergs-

männen och borgarna, som ägde tomt och jord, innehade även gruvdelarna som oskiljaktligt voro förenade med stadstomterna. År 1682 transporterades Sala gruva för evärdelig tid på Sala bergslag, vilket därigenom erhöll karaktären av ett bolag. Överlåtelsen hade arrendets form och bergslaget skulle betala tionde av silvret till kronan, men hade stora skogsallmänningar upplåtna åt sig ävensom rätt att hålla vissa betydliga markområden uppdämda till vinnande av drivkraft till vindar och kvarnar.

Före denna arrendeupplåtelse hade kammarrådet Joel Gripenstierna, som åren 1668—80 lämnat kronan stora penninglån, haft bl. a. Sala silververk som pant och det torde ha varit betalning av dennes »Assecuration» som åsyftades i förutnämnda skriftväxling som ombesörjdes av Bengt Malmberg. Denne torde därför haft anställning 1690 i något ämbetsverk i Stockholm.

Tomterna i Sala stad och följaktligen även gruvdelarna voro 160 till antalet. Enligt landshövdingens instruktion den 19/5 1648 skulle varje ägare av gård och gruvdelar erhålla till hel tomt eller gård 4 tunnland ren åker och 4 tunnland äng, beräknade att lämna 12 lass hö. Då staden »funderades» 1624 hade konungen i egen hög person tillsett, att varje tomt blivit utstakad till 45 alnar i kvadrat och lika stor plats till kålgård (se Memorial d. 18/7 1696 av lantmätare J. Carlsteen i Bergverksrelationer för Sala 1669—1700 i Bergskollegii arkiv).

Stadens tomter voro uppdelade i 20 rotar samt 4 kvarter. En följd av privilegiernas föreskrift om det intima sambandet mellan tomt, jordägor och gruvdelar blev att Sala stad ända fram till mitten av 1800-talet hade karaktären av en större bondby, dock under stadsrätt med magistrat bestående av borgmästare och rådmän.

Av de fyra kvarteren är vid utforskandet av Malmbergs härstamning det Nörra av särskilt intresse. Av en karta från senare delen av 1600-talet (finnes i UUB med beteckning 126 no. 52874) ser man att Norra kvarteret sträckte sig i väster längs Ekeby damm och i söder till kyrkan och fram till Stora Torget. Bouppteckningen och arvskiftet efter Nils Malmberg den 30/10 1695 (i Uppsala landsarkiv: Sala FII no. 1 p. 84) ger oss den värdefulla upplysningen, att den Malmbergska gården låg vid torget och eftersom detta enligt en situationsplan över Sala från början av 1900-talet ligger på samma plats som på 1600-talskartan, är det ingen svårighet att fastställa läget av den Malmbergska gården till närheten av rådhuset.

Mantalslängderna för Sala stad finnas i tämligen oavbruten se-

rie från 1600- och 1700-talen. En bestämd ordning tycks ha följts vid deras utskrivning, ej blott vid uppdelningen i kvarter utan även inom varje kvarter. I Norra kvarteret står tomten vid torget först, alltså den som vi kallat den Malmbergska eftersom både Nils och Bengt varit bosatta där. Går man bakåt i längderna finner man på samma tomt både deras mor, deras styvfar, borgmästare Hornman, och 1661 deras fader Jonas Bengtsson. Den tidigare omtalade katekismilängden för åren 1630—92 följer samma uppställning och kompletterar mantalslängderna.

För år 1692 upptar bägge längderna »salig Hornmans Enkia och sonen Nils Malmberg». I ett gruvtingsprotokoll den 31/5 1692 fann jag dem även sammanförda. Där läses: »För det läder och spannmål som Madame Christina Nilsson dotter finnes vara påförd, skulle till nästa gruvting en förklaring inläggas, vilket av sonen Malmberg utlovades». Hornmans änka och madame Christina Nilsson voro alltså samma person! Nils Malmberg bodde enligt den anförda längden för 1692 hemma hos modern och torde ännu ej varit gift. Hans äktenskap med Magdalena Wulff förefaller att ha varit kortvarigt. Av Sala kyrkoräkenskaper för 1694 (i Uppsala landsarkiv: LI no. 1) framgår att »Kiemnären» Nils Malmberg begrovs den 11 mars med all hedersbetygelse, ty ej mindre än 11 daler erlades för klockringning och stort bårkläde.

Nils Malmberg torde ej ha varit mer än 25 à 30 år vid sitt frånfalle. Att han var välkänd i sin hemstad ser man av gruvtingsprotokollet den 30/7 1689: »Upplästes en skrift av Nils Malmberg insinuerad, däruti han begärer för [= framför] någon annan bliva employerad vid första yppning i gruvrätten; de närvarande förklarade sig häruppå, att hans begäran intet är oskäligen och därutinnan gör väl att han vigilerar [= arbetar ivrigt] förr än som man utlåter sig något särdeles emot en annan [medsökande?] och när det kommer därtill försöker gruvrätten med de närvarande, att då göra därvid vad de någonsin kunna och dem anstår». Av denna knaggliga svenska framgår dels att den unge Nils Malmberg hade ett gott anseende, dels att ledamöterna i gruvtinget gärna ville hjälpa fram honom. Om han redan då var kämnär veta vi ej. Upplysningsvis må nämnas att kämnärsrätten var en underdomstol till rådstuvurätten och behandlade alla smärre mål, därjämte skulle kämnären utkräva sakören, driva in skatter m. m.

Vid det arvskifte som den 30/10 1695 förrättades efter Nils Malmberg av hans broder Bengt och hans »successor matrimonii» borgmästare Johan Remmer i Västerås, upptas som hans arvingar

endast hustrun och en minderårig dotter Magdalena Christina. Kvarlåtenskapen uppgick till 3.719: 16 daler kopparmynt, däri inräknat »en halv tomt här i gården som hon [änkan] nu bebor och därtill hörande en halv gruvdel och ägor, efter förre Inventariet skattat till 1.725 daler». Vid arvskiftet bestämdes att denna fastighet skulle tillfalla dottern »skolandes modern så länge Gud livstiden förunnar bruka denna dotterns andel med körslor och försle, och däremot underhålla henne med kost och kläder utan att från någongdera sidan något mer därföre prätenderas».

Mantalslängden för 1695 anger såsom boende på första tomten i Norra kvarteret både borgmästare Hornmans änka och Nils Malmbergs änka. Den senare flyttade snart till sin andre man i Västerås. Dottern Magdalena blev sedermera gift med guldsmeden Johan Löfman, som enligt Sala husförhörslängd 1724 bebodde halva gården samtidigt som inspektör Bengt Malmberg var bosatt på den andra halvan. Åbyggnaden torde sålunda ha varit ganska ansenlig. Fru Magdalena Löfman avled 1723 (se B. v. Malmbergs anförda arbete) men hennes man tycks kort därefter ha gift om sig. Han dog samma år (1729) eller året efter Bengt Malmberg, men änkan Löfman bodde kvar i gården.

Däremot synes madame Catarina Hofvenia ha flyttat från den gamla släktgården kort tid efter mannens död, ty hon finns ej i katekismilängden för år 1729. Hon hade då varit bosatt där sedan 1714 då hon med man och barn ditflyttade från Uppsala. Vid Sala gruvting den 3/6 1729 föredrogs en supplik från henne »om någon hjälp och ihugkommelse i hennes änkestånd» och bergmästaren ville gärna bifalla denna »i anseende till hennes framl. mans trogne och flitige tjänst». Men Bergslaget »beklagade sitt oförmögna tillstånd». Geschwornen Esberg gjorde då förslag till upprättandet av en »Besparings Cassa» på så sätt att av »betjänters» (= tjänstemän) löner avsattes 2 % per år, »så skulle sedan därav kunna tilläggas var och en änka så mycket som i proportion till hennes avl. mans lön falla borde». Då emellertid Malmbergs änka ej skulle få någon nytta av en sålunda upprättad pensionsfond, föreslog Esberg att man skulle förskjuta så mycket som man tänkte tillägga henne. Detta förslag syntes bokhållare Horneman »gott och rådeligit». (Horneman var Malmbergs efterträdare, se nedan.) Den 3 juli upplästes i gruvtinget en tacksamhetskrivelse från madame Hofvenia för emottagna 150 daler silvermynt »för hennes mans gjorde tjänster och bidrag till dess begravninng».

Gå vi nu tillbaka till 1680-talet upplyser såväl mantals- som ka-

tekismilängden oss om att gården 1681 innehades av borgmästare Hornman, som bodde där med hustru Kerstin (Christina) och sonen Lennart. För gårdens (och gruvdelens?) skötsel hade han 2 drängar och 2 pigor. Han synes ha avlidit redan 1685 ty i 1686 års mantalslängd — upprättad i slutet av föregående år — står »Borgmästare Hornmans Enkia» som innehavare. Katekismilängden för 1687/8 upptar utom henne samt drängar och pigor »secreterare» Lennart med hustru Elsa samt sonen Nils Malmberg. Denne sekreterare Hornman kan ej ha varit son till Christina Nilsson dotter men troligen född i borgmästare Hornmans tidigare gifte. Däremot var troligen den Horneman (dopnamn saknas), som i 1723 års husförhörslängd (Sala AI no. 4) är upptagen såsom »son» under insp. Malmberg, son till deras gemensamma moder Christina Nilsson dotter. Bengt Malmberg och denne Horneman voro alltså halvbröder fastän ålderskillnaden torde ha varit minst 20 år. Samme Horneman efterträdde Malmberg som bokhållare vid Salberget (se J. Ax. Almquist, Bergskollegium).

Vi gå ännu längre tillbaka i mantalslängderna för Sala Norra kvarter. År 1661 bor Jonas Bengtson på gården vid torget men 10 år senare står hans »enkia» för gården. Hennes bägge söner Bengt och Nils äro ej upptagna alldenstund de voro minderåriga. Jonas Bengtson var ingen »gemen» bergsman utan hade befattning som »opbördsman» vid Salberget, vilket synes av Sala gruvtingsprotokoll den 10/1 1667. Jämte honom hade Simon Ödheman hand om bergslagens uppbörd, vilken i främsta rummet torde ha omfattat ved och andra natureleveranser från Salbergets underlydande. Enligt protokollet den 11/7 1667 »insinuerade Opbördsman Jonas Bengtson sin räkning för underhavande opbörd pro A:o 1666 och levererades till Peder Arfvedsson (sexman) att tillika med de andra överse».

En fortsatt forskning i Sala gruvtingsprotokoll skulle troligen ge oss flera data ur Jonas Bengtsons liv och måhända även upplysning, om hans fader Bengt även varit verksam vid Salberget. Sönerna Bengt och Nils voro födda på 1660-talet och hette otvivelaktigt Jonasson eller Jonsson innan de antog släktnamnet Malmberg, vilket hade nära association med malmfångsten i Sala silvergruva. Ännu ett bevis för att de voro söner till Jonas Bengtsson och Christina Nilsson dotter finner man i deras förnamn. Det var under 1600-talet vanligt att den äldste sonen döptes med sin farfars namn och den andre i ordningen med sin morfars. Detta ger oss även anledning att anse Bengt Malmberg som den förstfödde och

Nils som den yngre brodern. Bengt Malmberg uppehöll sedvänjan då han efter sin fader gav sin äldste son namnet Jonas. Han står under Tabell IV i Boo v. Malmborgs »Släkten Malmberg» och i Tabell I bör man nu utan synnerlig tvekan kunna insätta: Jonas Bengtson, uppbördsman vid Salberget, och hans hustru Christina Nilsson.

Unika annalnotiser.

Av **Sven Axelson.**

I. Stephens invigning till ärkebiskop och konung Karl Sverkerssons död.

Gråbrödraannalerna notera år 1166 för den svenska konungen Karl Sverkerssons död. Notisen lyder:

1164. Consecratus est Stephanus, primus Archiepiscopus Vpsalensis. Eodem anno . . . et tunc primum venit pallium in sueciam tempore karoli regis Suecie.

1166. Anno regni sui quinto, qui interfectus fuit Wisingxö.

Frasen »tempore karoli Regis Swecie» hör emellertid samman med »anno regni sui quinto», medan tidsbestämningen 1166 etc. hör till »qui interfectus fuit Wisingxö».¹

Notisen torde alltså ursprungligen lytt:

1164. Consecratus est Stephanus, primus Archiepiscopus Vpsaliensis. Eodem anno . . . et tunc primum venit pallium in Sueciam tempore karoli regis Suecie anno regni sui quinto.

1166. Qui interfectus fuit Wisingxö.²

Detta framgår av följande notis i *Incerti scriptoris chronicon* (årsboken 1160—1320). Notisen lyder:

1164: Venit in sueciam pallium cum quo palliatus fuit Stephanus, primus Archiepiscopus Upsaliensis, temporibus Regis Karoli regni ejusdem anno V. & eodem anno consecratus fuit Stephanus archiepiscopus Upsaliensis, presidente Alexandro Papa III.

¹ SRS I:1, s. 62. I handskriften D 4, KB, vari gråbrödraannalerna inrymmas står visserligen årtalet MCLXVIII (1168) för Karl Sverkerssons död. De två sista siffrorna ha emellertid tillskrivits senare (s. 200^r). Jfr E. Jørgensen i *Annales danici medii aevi* (1920; cit. AD), s. 138; S. Bolin, *Om Nordens äldsta historieforskning. Studier i dess metodik och källvärde* (LUÅ 1931), s. 203 f. 214; SRD I, s. 388 f.

² Översättning: 1164: Invigdes Stephan, den förste ärkebiskopen i Uppsala. Samma år . . . och då kom palliet för första gången till Sverige under konung Karls av Sverige tid i hans femte regeringsår.

1166: Denne blev dödad i Visingsö. Den omkastning, som skett i notisens text, har jag fäst uppmärksamheten på i min *gradualavhandling* (S. Axelson, *Sverige i utländsk annalistik 900—1400 med särskild hänsyn till de isländska annalerna*, s. 60 not 8.)

MCLXVII. Interfectus est Rex Karolus Wisingxö, pridie Idus Aprilis.³

Bevisföringen stärkes ytterligare av övriga svenska årsböckers formuleringar av notisen i fråga. Vi anföra dessa parallella.

Årsboken 266—1430
MCLXIII: Consecratus est Stephanus Archiepiscopus Vpsalensis anno karoli regis quinto Alexandri tertii quarto.
MCLXVII: karolus rex interficitur in Visingxö et rex Svaerkerus fugitur.⁴

Årsboken 816—1263
CICLXIV (1164): Consecratus est Stephanus Archiepiscopus, anno Karuli regis V. & Alexandri tertii anno V.⁵

Chronologia anonymi
1163: ... Eodem anno consecratus est Stephanus, archiepiscopus Upsalensis, qui fuit monachus in Aluastro, anno Caroli regis quinto.
1164: ... Eodem anno primo uenit pallium ad regnum Suecie.
1167: Carolus Suecie interfectus est in Visingxö.⁶

Samtliga årsböcker förlägga alltså palliets ankomst till Sverige eller Stephans invigning till Karl Sverkerssons femte regeringsår. Denna tidsbestämning sättes ej av någon annalist i samband med Karl Sverkerssons dödsår.

II. Hertig Knut Valdemarssons födelseår.

Hertig Knut Valdemarsson, vanligen benämnd hertig Knut av Reval, var en oäkta son till Valdemar Sejr i Danmark i dennes förbindelse med den svenske hertigen Guttorms dotter, Helena.⁷ Av sin fader erhöll han i arv stora jordbesittningar i Sverige, huvudsakligen i Östergötland. Dessa tillfölla hans son den till Sverige omkring 1250 inflyttade Svantepolk, sedermera lagman i Östergötland.⁸

³ SRS I: 1, s. 83. Övers.: Då kom palliet för första gången till Sverige, på konung Karls tid i hans femte regeringsår, med vilket Stephan, den förste ärkebiskopen i Uppsala, blev omsvept. Och samma år invigdes Stephan, den förste ärkebiskopen i Uppsala, då Alexander III var påve.

1167: Konung Karl dödades i Wisingsö den 12 april.

⁴ SRS I: 1, s. 23. År 1163 var Alexander III:s femte år som påve ej det fjärde.

⁵ SRS I: 1, s. 48. Tidsbestämningen angående Alexander III är korrekt.

⁶ AD, a. ed., s. 138. Chronologia har anmärkningsvärt nog olika tidsnoteringar, nämligen 1163 och 1164 för palliets ankomst till Sverige, respektive Stephans invigning till ärkebiskop.

⁷ AD, s. 151; SD 5, nr 3909; Danmarks Riges Breve, R 2: 1 (1938), s. 21; K. H. Karlsson, Folkungaätten i SAT I (1879—88), s. 218 f.; se även SRD 4, ad pag. 545 tab. V.

⁸ Se angående godsinnehavet Kong Valdemars Jordebog, ed. S. Aakjær, Bd. I. Text (1926—43), s. 25 f.; N. Beckman, Tre konungaätter och deras jordegendomar i Sverige i PHT 1912, s. 1 ff.; om Svantepolk Knutsson, se S. Axelson, Om dateringen av Svantepolk Knutssons första gåvobrev till Vreta kloster i HT 1950, s. 135 ff.

Hertig Knuts dödsår är känt, nämligen 1260.⁹ Däremot har hans födelseår varit omdiskuterat inom historieforskningen.

På grund av Esbern Snares död 1204,¹⁰ konung Valdemar Sejrs år 1205 ingångna äktenskap med Dagmar av Böhmen samt vissa tilldragelser i hertig Knuts liv anse flera danska forskare, att Knut var född omkring år 1205.¹¹

Hans Toll¹² och Svend Aakjær¹³ hävda dock, att hertig Knut av Reval är född så sent som 1211. Toll hänvisar till en uppgift härom av den omkring 1570¹⁴ avlidne danske franciskanermunken Peder Olsen, medan Aakjær stöder sig på en uppgift hos den omkring 1600 verksamme danske historikern A. Huitfeldt. Uppgifterna lyda:

Olsen	Huitfeldt
1211: Natus est Kanutus filius regis.	Aar 1211 fødte Dronning Margrethe hannem en vng Søn heed Knud. ¹⁵

Uppgifterna från så sena källor äro givetvis värdelösa, om de ej stödas av någon äldre källnotis om tidpunkten för hertig Knuts födelse.

En sådan för historieforskningen okänd uppgift finnes dock, nämligen i en dansk årsbok, *Annales Slesuicenses*. Dessa finnas ej i original utan i en avskrift av Anders Sørensen Vedel från en gammal rulla från Sorö kloster. Notiserna gå ej längre än t. o. m. år 1268. Här och där finnas luckor i texten beroende på dels, att Vedel överhoppat ställen, som han ej kunnat läsa, dels att det verkligen funnits lakuner i originaltexten vid tidpunkten för Vedels avskrift.¹⁶ Då års-

Ann. Slesuicenses 1211: Castrum . . . (Ca) nutus, filius regis Valdemari	Ann. Waldemariani 1211: Castrum Dymin reedificatum est a Danis, et Nienburgh destructum et Lightenhagen, Comes Albertus castrum Pruner edificauit	Ann. Sorani 1130—1300 1211: Castrum Dymin reedificatum est a Danis, et pons ultra struunt.	Ann. Ryenses 1211: Dani cast-rus iusit castrum reedificant atque Dumyn reedificari.	Ann. 67—1287 1211: Waldemarus iusit castrum reedificari.
---	--	--	--	---

⁹ Tabula Ringstadiensis i *Scriptores Historiæ danicæ minores*, ed. M. Cl Gerz, II (1922), s. 85 f.

¹⁰ Hans sista hustru var Helena Guttormsdotter.

¹¹ Se härom H. Toll Något om Flateyjarbøk i *Norsk Historisk Tidsskrift*, 5 Række, 5, s. 212 med not 28; se även Hans Olrik (Jørgen Olrik) i *Dansk Biografisk Leksikon*, 12, s. 580.

¹² Toll ovan anf. st.

¹³ Aakjær i a. ed. II, s. 373.

¹⁴ E. Jørgensen i *Dansk Biografisk Leksikon*, 18, s. 447; om Olsen se även dens. i AD, s. 202 f.

¹⁵ Toll och Aakjær a. st; se även AD, a. ed., s. 206; A. Huitfeldt, *Danmarkis Rigs Krønike*, II (4:0 uppl.), s. 179.

¹⁶ Se angående *Annales Slesuicenses* E. Jørgensen i AD, s. 21 f.

Ann. Essen-	Ann. Ripenses	Chron. Sialandie	Ann. 980—1286	Ann. 1101—
censes	1211:	Dani	1211. Castrum	1211: Castrum 1313
1211: Castrum	castrum Dymyn	Dimin in Sclauia	Deminum reedi-	1211: Dani cast-
quod dicitur	reedificat et	edificatur a Da-	ficatum est a	rum Dymyn
Dimin, reedifica-	Nyenburgh dest-	nis	Danis.	reedificat et
tum est a Danis:	ruunt.	Et pons ultra		Nyenburgh dest-
		Albiam factus		ruunt ¹⁷
		est.		

boken torde vara avslutad omkring 1270 har man således vid denna tidpunkt ansett, att Knut föddes 1211. En parallell jämförelse mellan årsbokens uppgifter under 1211 och andra danska årsböckers styrker tidsbestämningen.

Som synes är *Annales Slesuicenses'* notiser i hög grad defekta. På grund av jämförelsen med de andra danska annalverken är det ej svårt att rekonstruera den första notisen. Årsboken, som för en rad notiser från 1185—1215, står i beroende av *Annales Waldemariani*, har här säkerligen följt denna.¹⁸ Notisen har lytt: »Castrum Dymyn reedificatum est a Danis . . .» Huruvida Nienburghs och Lightenhagens förstöring omnämnts är omöjligt att avgöra. Den andra för oss intressanta notisen har otvivelaktigt i originalmanuskriptet haft följande formulering.

1211: »Natus est Canutus, filius regis Valdemari».

Ellen Jørgensen anser, att Peder Olsen och Huitfeldt känt till *Annales Slesuicenses*.¹⁹ De skulle i så fall ha hämtat sin uppgift om Knuts födelse från detta annalverk. En undersökning ger emellertid vid handen, att varken Olsen eller Huitfeldt direkt synas ha byggt på årsboken från Slesvig. Huruvida en gemensam källa eller olika uppteckningar i detta fall ligga till grund är svårt att avgöra. Oberoende av källäget kan man emellertid på grund av framlagt bevismaterial med säkerhet fastställa, att hertig Knut av Reval föddes år 1211.

¹⁷ AD, s. 134, 99, 137, 146, 151, 165, 193, 200.

¹⁸ Se E. Jørgensen i AD, s. 22.

¹⁹ AD, s. 22 med not 1, s. 205.

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 15:— pr år + 70 öre för porto och uttages som postförskott för Personhistorisk Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare, docenten BERTIL BROOMÉ, Krigsarkivet, Stockholm 80.
Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 18:—